
KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0417 9955

203.

ONZE VOLKSGEEST,

VÓÓR EN NA

DE GRONDWETHERZIENING VAN 1848.

ONZE VOLKSGEEST,

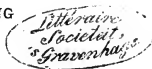
VÓÓR EN NA

DE GRONDWETHERZIENING VAN 1848.

TEEKENEN DES TIJDS.

EISCHEN VAN HET OOGENBLIK.

EENE VERHANDELING

VAN

Mr. G. W. VREEDE.

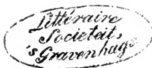
(20 Januarij 1870.)

Met een' Brief ter Inleiding, aan den Heer Mr. J. M. DE KEMPENAER.

UTRECHT,
C. VAN DER POST Jr.
1870.

GEDRUKT BIJ G. A. VAN HOFTEN, TE UTRECHT.

DEN HOOGEDELGESTRENGEN HEERE

Mr. J. M. DE KEMPENAER,

LID DER COMMISSIE TOT HERZIENING DER GRONDWET EN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN IN 1848—1849,

UIT EERBIEDIGE HOOGACHTING TOEGEWIJD.

Het is niet de ingenomenheid met deze vlugtige bladen, die mij tot dit huldebetoon verleidt, maar het diep gevoel van erkentelijkheid voor de even krachtige en getrouwe als welwillende zamenwerking, die ik nu bijna twee jaren geleden, persoonlijk nagenoeg geheel onbekend, bij het eerste beroep op uwe vaderlandsliefde en ervaring, van uwen onverflaauwden en rusteloozen ijver voor de algemeene zaak heb mogen ondervinden. Reeds lang was het mij eene behoefte, U voor dien onmiddellijk en zoo ruimschoots verleenden steun, voor eene altijd even aangename als leerrijke gedachtenwisseling, met de meeste toegeeflijkheid gepaard, openlijk mijnen dank te betuigen. Op uwen ver gevorderden leeftijd anderen met jeugdig vuur te ontvonken, en voor te gaan waar de laauwheid van velen, het bestaan van een public spirit *nu en dan kan doen betwijfelen, is een zeldzaam verschijnsel, dat bewondering afperst.*

Maar nog iets anders stond mij voor den geest. Het door mij behandeld onderwerp, de inhoud van dit geschrift

raakt zoo niet uitsluitend, dan toch voor een goed deel het gewigtig en glansrijk tijdstip uit uw werkzaam leven, toen op het wèlbegrepen initiatief van Koning WILLEM II, *onder uw Bewind en dat van den wakkeren* DIRK DONKER-CURTIUS, *met niet minder beleid dan veerkracht en voortvarendheid, de herziening van onze Staatsinstellingen ondernomen en volbragt werd. Zoo werd toen de dreigende storm van eene wilde en onbesuisde Democratie bezworen.*

Of nu hèt overzigt van hetgeen vóór en na die onvergetelijke handelingen voorgevallen is, en vooral of mijne beschouwing van den tegenwoordigen toestand en de wenken, die ik gewaagd heb te uiten, al dan niet uwe goedkeuring zullen wegdragen, weet ik waarlijk niet. Maar de crisis drong mij, zonder omwegen te spreken. En bovendien, het is steeds het voorregt der theorie geweest, gedachten mede te deelen en ten beste te geven, die soms als droomen en hersenschimmen bespot en versmaad, later wel eens bleken, niet zoo geheel uit de hitte der verbeelding gesproten te zijn; ja, met welker verwezenlijking men wat al te lang gedraald had. Waar het algemeen welzijn een degelijk en onbevangen onderzoek van praktische Staatslieden vereischt, kan ik geene bevrediging van ijdelheid en eigenliefde begeeren. Wat hier tot zuivering van den Volksgeest, tot reiniging van het kiesstelsel wordt geopperd, is vоor wijzigingen en verbeteringen vatbaar, die mijnerzijds geene polemiek zullen uitlokken, maar veeleer begroet worden met bijval en toejuiching. Aan officiële raadgevers ontbreekt het niet, en ook de Volksvertegenwoordiging kan haar initiatief doen gelden. Maar, houdt vrees of zelfzucht onverhoopt de tong geboeid, er leeft nog wel zooveel publieke geest in Nederland, dat er onder 's Konings voormalige Ministers een verlicht Staatsman zal te vinden zijn, die met de onbaatzuchtigheid van een' GOGEL,

eerlijk en rondborstig ter afwending van binnen- en buitenlandsch gevaar, zijne stem verheffe en verdere verwarring verhoede.

Of vergis ik mij, waar ik op eene crisis wijs? Het democratisch beginsel, tot hiertoe door de Grondwet met het monarchale en het aristocratische verzoend, tracht kennelijk hoe lang zoo meer de beide andere te overvleugelen en te verdringen: het streeft naar heerschappij. Inmiddels laten het Ministerie en de Justitie, zich noch aan de wet op de verantwoordelijkheid der Hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur, noch aan bestaande strafwetten kreunende, de wapenen verroesten, die ter bescherming van het openbaar gezag aan hunne zorg vertrouwd, stokebranden en belagers van den constitutioneel-monarchalen Regeringsvorm niet meer afschrikken. Inmiddels liggen ook met iederen dag meer de kunstenarijen van het parlementair debat voor ons open, en hoe zou de vrucht ver van den boom vallen, als het zelfs in de populaire Letterkunde, voor niemand een geheim is, hoe men, op meer dan ééne plaats, in Nederland Lid der Tweede Kamer wordt. De stembus verbergt veel zwakheid en onopregtheid, veel wispelturigheid en wuftheid, veel ondankbare ligtgeloovigheid, enkele malen zelfs veilheid.

Zal nu de aangekondigde verlaging van den census, zonder nieuwe waarborgen tegen zoo vele kwade praktijken als de Belgische wet van 19 Mei 1867, vijf jaren lang overwogen, tracht te beteugelen; zal die verlaging zonder meer, de bestaande kwaal — door de kiesbevoegdheid tot een nog grooter getal onwetenden uit te breiden, niet onvermijdelijk verergeren? De valsche naam van regtstreeksche verkiezingen heeft ons, trots de edelste bedoeling van den Grondwetgever, sinds twintig jaren, niet kunnen vrijwaren van het euvel eener geheimzinnige mo-

derne oligarchie, van die democratische familie-Regering van Bestuurders van plaatselijke kiesvereenigingen en van dagbladschrijvers, van welke niet weinige niet eens kiezers, vermetel den toon geven. Zou het niet hoog tijd worden, al wierd dan ook met handhaving der overige grondslagen van de Staatsregeling, de wijziging der Grondwet hier en daar gevorderd, middelen te beramen om voortaan den pligt *der zamenstelling van de provinciale en de nationale Vertegenwoordiging aan daartoe gemagtigde kiezers op te dragen, die met het vertrouwen van hunne stemgeregtigde medeburgers in aanzienlijken getale vereerd, en van het besef hunner zedelijke verantwoordelijkheid doordrongen, zich ten aanhoore van een iegelijk en* openlijk *als vrije mannen, zelfstandig van hunne taak zouden hebben te kwijten? De onderscheiding van* stem-regt *en van* kiesbevoegdheid, *zou als van zelf de belangstelling in de publieke zaak bij velen tot dusver van alle bemoeijing uitgesloten opwekken of vermeerderen, en de gehechtheid aan de Constitutionele Monarchie, die thans bij niet weinige misnoegden door eene teugellooze pers aan het wankelen wordt gebragt, zou al weder even als in* 1848, *dieper wortelen bij eene Natie, fier op hare Instellingen en zulke vrijheid waardig.*

Utrecht,
2 Februarij 1870.

Een Volk, — zoo heeft men niet zelden hooren beweren — *verdient* die Staatsregeling of dat Bestuur onder welke het leeft, en wij weten, hoe ijskoud-onbarmhartig die stelling na den verfoeijelijken 2 December 1851, hier te lande en elders, op de groote Natie werd toegepast, die nu 80 jaren lang te rekenen van 4 Mei 1789, in allerlei bogten en rigtingen geslingerd, beurtelings door heersch- of partijzucht, door misbruik der vrijheid of van het gezag, wordt gedreven en voortgezweept. Dat dusgenaamd *verdienen* van eene Constitutie of Regering, beduidde derhalve veeleer eene tuchtroede en bestraffing, dan dat het Fransche Volk, door eindelooze proefnemingen onder de geweldigste orkanen niet afgemat, ten laatste eene veilige haven zou bereikt hebben, en dat het even wijs als de fiere Brit zijn overbuur, door een verstandig en betamelijk gebruik en genot der bevochten regten, zich de zoo lang en zoo vurig gewenschte burgerlijke en politische vrijheid waardig zou betoonen. Wij zien het integendeel nog in dit oogenblik door nieuwe beroerten geteisterd, en met het verleidelijk doelwit in het verschiet, als een blinde naar den wand tasten. Hebben die lessen uit Parijs, M. H. welligt ook voor ons,

beteekenis? »Hij spiegelt zich zacht, die zich aan een ander spiegelt," is eene oude Nederlandsche spreuk, die zelfs in 1795, niettegenstaande de opgewondenheid der gemoederen en te midden van niet-weinige *revolutionaire* afdwalingen, het voorgeslacht, met het schrikbeeld van Frankrijk voor de oogen, tegen gelijke gruwelen heeft behoed.

Veertig jaren zullen haast sedert den afval van België in Augustus 1830, verloopen zijn; *dertig* sedert WILLEM I in October 1840, vrijwillig afstand deed van de kroon, en *twintig* en meer jaren hebben wij nu onder de bescherming en waarborgen der herziene Grondwet geleefd. De wisseling van één enkelen jaarkring biedt doorgaans eene ruime en rijke stof tot overdenking en nabetrachting aan; een tienjarig tijdperk heeft den Staatsman of den Geschiedschrijver meer dan eens tot een schoon en bekoorlijk tafereel, zoo gewigtig als leerrijk aanleiding gegeven; en zoo plegen wij ons in de studie der vervlogen eeuwen, van de XVIe, XVIIe en XVIIIe bij voorkeur te verdiepen; maar niet genoeg naar het schijnt, in het onderzoek van het naast verleden, van de dagen van onze jeugd, van het in onzen rijperen leeftijd voorgevallene. Of men dat onderzoek schuwt, dan wel of men het nutteloos en overbodig acht, al te zeer van het geloof doortrokken, dat men *met herinneringen niet regeert*, en enkel *vooruit* moet zien, zeker is het en de opmerking is gansch niet nieuw, dat men van alle geschiedenissen die van zijn eigen tijd het slechtst en oppervlakkigst kent. En terwijl men bij het opdelven der grijze oudheid geene algemeenheden of magtspreuken dulden zou, naar welke de Geschiedvorscher hoe vernuftig, in zijne vermetele stelselzucht de feiten zou

trachten te wringen en te plooijen, kost het niet veel moeite in hetgeen wij zelf dagelijks kunnen zien, hooren, voelen en tasten, den ligtgeloovigen de grofste en plompste onwaarheden diets te maken.

Op het voorbeeld maar op verren afstand, van begaafde Voorgangers, Leden van dezen gezelligen en wetenschappelijken kring, die *Utrecht* lang vóór vele andere steden, heeft versierd; van twee edele mannen, wier genegenheid en vriendschap mij onvergetelijk zullen blijven, waag ik het, M. H. u in dit uur, *onzen Volksgeest vóór en na de herziening der Grondwet in* 1848, te schetsen, en lettende op de ondubbelzinnige teekenen des tijds, *over de behoeften en eischen van het oogenblik*, vlugtig eenige gedachten met u te wisselen. In 1827 sprak de schrandere en toen nog krachtvolle gewezen Volksvertegenwoordiger JACOB GERARD VAN NES over den *Publieken Geest:* in 1844 de grondig geleerde en smaakvolle JOHAN HORA-SICCAMA, Griffier bij het H. Militair Geregtshof, over *Neêrlands Volksaard en Staatswezen.* Beide Verhandelingen zagen daarna het licht; die van SICCAMA in het tijdgewricht, toen het veelomvattend en verreziend voorstel tot verandering der Grondwet, uitgegaan van negen Leden der Staten-Generaal, aan de orde was en ook buiten de Tweede Kamer, aller hoofden vervulde. Een verleden van 43 jaren ligt tusschen ons en de toehoorders van VAN NES, toen wèl verre van eene breuk met België te voorspellen, de beide deelen van het schijnbaar zoo gelukkig en magtig Rijk, met elken dag meer uiterlijk zamensmolten. De droefgeestige beschouwing van SICCAMA daarentegen, onder de regering van WILLEM II, met den door het vorig Bewind nagelaten afschrikwekkenden schuldenlast bezwaard, werd door den lui-

den kreet *Staatshervorming* overstemd en verdoofd; en de toenmalige alles overweldigende beslommeringen verdrongen de wèl te behartigen wenken van zijne vaderlandlievende en thans nog gedenkwaardige Rede, met dit opmerkelijk — ik wil liefst niet zeggen profetisch besluit. »Meer en meer, zoo klaagde nu juist 25 jaren geleden in deze zelfde zaal onze ontslapen Vriend, meer en meer neemt het nieuwe en vreemde, de onbekendheid met het oude, de schaamte voor het eigene de overhand, met weelderigheid, spotternij en weekheid, en het is te vreezen, als zelfs eenmaal de roepstem ter verdediging klinkt, dat er naauwelijks zullen oprijzen, om zich te verzetten tegen versmelting in een grooter geheel. Hoort men soms niet reeds weder — vroeg SICCAMA in 1844 — den onheilspellenden wensch, ons vlottend bestaan te zien opdragen aan vreemde magt? Wat wordt er vereischt, om dezen wensch te loonen? Laat mij niet minder zeggen dan de waarheid. In gedachte ligt, mogelijk, de buit reeds verdeeld. Engeland, zoo geen onwaardiger vijand het beproeft, zal wel onze heerlijke Volkplantingen in bewaring nemen; Frankrijk, ter uitvoering van eene zoogenaamde groote gedachte, de hand wel uitstrekken naar eene meer noordelijke grenslijn; het opkomende Duitschland, vol ondanks, reeds onze riviermonden de zijne noemende, ons, voor het overige deel wel brengen *onder de landsvaderlijke Pruissische genade*. Daartoe is geen krijg meer noodig. Men wachte slechts, tot ons Volk, nog meer ontzenuwd en beseffeloos, geheel van onmagt bevangen zij. Dan is misschien, door het wapenfeit van een dag, terwijl het Aardrijk nog, aan alle einden in Nederlandsche namen, den roem van het Nederlandsche geslacht blijft ver-

konden, dit geslacht zelf, onder vernietigende overheersching weggezonken."

Nog enkelen van de hier aanwezige Leden kan het met mij heugen, dien somberen blik in de toekomst uit den welsprekenden mond van den Redenaar zelf verstaan te hebben; die meer dan eens na de herleving der napoleontische heerschappij in Frankrijk, en meer nog na de bloedige gebeurtenissen van 1866 in Duitschland, vooral in de spanning over het Luxemburgsch geschil op het punt van bewaarheid te worden, niet zoo los en luchtig meer als de droom eener angstige verbeelding kan worden versmaad. In die dagen van den heldhaftigen WILLEM II, kon de toon van den politischen wijsgeer wat al te laag gestemd schijnen en hersenschimmig het gevaar, in die meesterlijke trekken geschetst. Maar indien de pessimist SICCAMA, nu het vierde van eene eeuw geleden, weinigen of niemand overreedde, gelijk men na den dood van den uitstekenden man, in zijne Aanteekeningen met weemoed de klagt heeft gelezen, dat men hem maar al te dikwerf niet had begrepen, welk een *optimist* zal u VAN NES dunken, die in vroeger jaren, om zijne mannelijke rondborstigheid, uit de Tweede Kamer geweerd en door een bekwamen maar onschuldigen sterrekundige vervangen, met de Regering van WILLEM I persoonlijk niet zeer ingenomen had kunnen zijn; en die nogtans in 1827, drie jaren vóór den Belgischen opstand, zonder eenigen zweem van wrevel of wrok over de ondervonden grievende miskenning, deze warme hulde aan onzen aanvankelijken constitutionelen vooruitgang onder de leiding van dien Vorst, met edelmoedige waarheidsliefde bragt. »Gelukkig Nederland, zoo sprak hij, waar de publieke geest voorheen zoo

treffelijk, maar door een gebrekkigen Regeringsvorm ontaard, door tweespalt verwoest, en eindelijk onder vreemde overheersching maar al te laag gezonken, nu wêer ongestoord mag ontluiken onder de schaduw van nieuwe en doelmatige instellingen; ongestoord zich mag voeden met de vruchten der verlichting, door de drukpers algemeen gemaakt; waar de beschaving ook tot de lagere klassen wordt uitgestrekt door *verbeterd onderwijs van alle standen der maatschappij*, van hooger hand daargesteld; waar de publieke geest door den Vorst zelven wordt uitgelokt, om zich met de Geschiedenis van het Vaderland bezig te houden; om zich aan vaderlandsche herinneringen te hechten! En gelukkig de Natie, waar de laatste sporen van tweedragt verdwenen zijn; die thans bedaard kan terugzien op voorgaande dwalingen, om haar tegenwoordig geluk naar waarde te schatten, en om de bestaande Staatsregeling te ondersteunen door waren publieken geest!" [1])

Het is, dunkt mij, niet overtollig M. H. bij deze lofspraak op de milde beginselen van WILLEM I, in dat tijdperk, stil te staan. Een waren publieken geest, dat is, die »algemeene deelneming in de groote belangen des Vaderlands", in weerwil van den geleden hoon, onder dat zelfde Bewind, met zooveel klem en nadruk te hooren roemen door den achtbaren Regtsgeleerde en Staatsman, oud-Raadsheer in het Hof van Utrecht, die reeds in 1818 als Lid der Staten-Generaal, de theorie der ministeriele verantwoordelijkheid in Engelschen zin

1) *Over den publieken geest*; voorgelezen in het Museum te Utrecht, 15 Maart 1827 (DEN TEX en VAN HALL, *Bijdragen tot Regtsgel.* en *Wetgeving* 2e deel, n°. 4, 1827.)

had aangekleefd en dat standpunt onverzettelijk vasthoudende, de Staatsbegrooting bepaaldelijk die van Oorlog zoo fel en heftig had bestreden, dat de Koning zelf — zoo luidt het verhaal — de niet-herkiezing van den braven, maar hem en zijnen Ministers aanstootelijken Vertegenwoordiger zou hebben verlangd [1])! Dien publieken geest door VAN NES te hooren roemen, die zelfs door een Raadsman der Kroon, zóó verlicht als ANTON REINHARD FALCK, als »*de misleide nieuweling in 's Lands zaken*" [2]), in zijne vertrouwelijke briefwisseling werd doorgestreken en belagchelijk gemaakt, klinkt het ons niet wonderspreukig? Wat kon — vraagt gij met mij — die publieke geest, waarmede een Volk staat en zonder welken het vallen moet, in dien rustigen en kalmen tijd van 1827 beteekenen? Wat vermogt hij, terwijl alleen de Tweede Kamer der Staten-Generaal, maar niet de Eerste met open deuren vergaderde, en men van hetgeen in den Gemeenteraad met zijne levenslang verkozen of eigenlijk van het begin af krachtens het Additioneel Artikel der Grondwet, door den Koning benoemde Leden, of in de Provinciale Staten, van welk deel ook van het Rijk, verhandeld of voorgevallen was, zelden iets te weten kwam?

Een zonderling staaltje van dien publieken geest treft men in *de Weegschaal voor* 1824 aan, waar in

1) „Toen de Staten van Utrecht in datzelfde jaar 1818 door herhaalde onderhandsche bedreigingen tegen Stad en Provincie, ja tegen de bijzondere familiën gedaan, gedwongen zijn geworden om eenen bekwamen sterrekundige in mijne plaats te verkiezen." Advies van mr. J. G. VAN NES, Lid der Eerste Kamer, 1848.

2) Zoo had de Staatsraad PIEPERS hem bestempeld. FALCK, *Brieven* bl. 237 (19 Febr. 1818.)

een wélgeschreven vertoog, getiteld: *Iets uit Vriesland* [1]), door den inzender openhartig en eerlijk zijne onkunde in dezer voege wordt erkend: »Wij weten niet regt, wat het thans gevolgd wordende Reglement op de verkiezing van de Leden in de Provinciale Staten voor den landelijken stand in Vriesland inhoudt; wij hebben het nooit gelezen, en kennen geen boekverkooper, waar het te koop is; ook vraagt men er ongaarne bij een Lid der Staten naar, *want dat lijkt zoo nieuwsgierig.*" Wat vermogt die publieke geest, waar veeljarige kies-collegien bij de zeldzame vervulling van nu en dan opvallende plaatsen, nog *gehalveerd*, de algemeene deelneming in 's Lands zaken, zoo sehaars verlevendigden; terwijl ook dáár even als in de Ridderschappen, alles zorgvuldig achter slot en grendel bewaard en in dien doofpot gesmoord werd? Sommigen onder ons zullen zich nog wel de voor niet-weinigen ergerlijke nieuwigheid herinneren, het voorstel tot *publiciteit* der handelingen van de Provinciale Staten van Utrecht, door wijlen den heer BEELDSNIJDER den 7 Julij 1846, bij zijne medeleden ter Vergadering aangedrongen. Staan ons, den ouderen van jaren, niet ook nog *twee* alhier te Utrecht in 1847 in druk verschenen *Verzoekschriften* voor den geest, *ingediend door burgers van Leiden en Utrecht, tot verkrijging van meerdere openbaarheid der stedelijke begrootingen en rekeningen?* En kon men van 1822—1844 in ernst op waren publieken geest roemen, zoolang het aanmatigend *Conflicten*-stelsel telkens door een of ander Koninklijk Besluit de zelfstandige werking der Regterlijke magt verlamde en met overschrijding der grenzen

1) Bl. 355—364.

van de bij de Grondwet zorgvuldig afgebakende *Trias politica*, soms op het gebied van het *mijn* en *dijn* ongestraft ingreep? Van de periodieke drukpers, doorgaans met veel omzigtigheid, behalve in de Belgische gewesten, en meest zoo niet altijd *naamloos* gebruikt, kon naauwlijks een andere vrije en onbeschroomde tolk, dan het nu zoo uit de hoogte bejegend »*oude Vrouwtje*," de *Arnhemsche Ct.* getuigen, of het moest het bescheiden *Haagsche Nieuws-* en *Advertentie*-blad zijn en het in 1831, even als iets vroeger en later *de Bijenkorf* en *de Standaard* te gronde gegaan wetenschappelijk maandschrift, daar straks vermeld, *de Weegschaal*, waarin meer dan één degelijk vertoog van constitutioneel Staatsregt te vinden is, dat zich door niet gewone vrijmoedigheid dikwerf op den man af, maar toch in betamelijke uitdrukkingen, en door standvastigen afkeer van alle door 's Konings verzoenende wijsheid gedempte partijzucht, zeer loffelijk onderscheidde. Nog eens dan M. H. hoe kwam de wakkere VAN NES er toe, bij eene zoo schraal en karig toegemeten bevoegdheid van den Staatsburger, onze toenmalige instellingen en den daardoor aangekweekten burgerzin, met zulke ingenomenheid te verheffen?

Ik gis dat de regtschapen en ervaren Volksvertegenwoordiger, die zoowel onder de zieltogend-Nederlandsche, als onder de dood-geboren Bataafsche Republiek zoo vele jammeren had aanschouwd en met de Natie verduurd, na al de geleden rampen en vernedering, ons Land nog al te gelukkig achtte, en als door een wonder aan de schipbreuk ontkomen; dat hij het geankerd ziende in eene haven, en nieuwe regten aangewonnen bij de vrijheden en waarborgen die men uit

de voormalige Staatsinrigting behouden had, den dierbaren schat niet weder door nieuwen euvelmoed in de waagschaal begeerde gesteld te zien, en dan welligt voor altijd en onherstelbaar, roekeloos verspeeld. Zoo iemand wenschte VAN NES, dat op het voorbeeld van den *public spirit* der Engelschen, de vrije Nederlander van het vuur der reinste vaderlandsliefde zou blaken; dat hij zich met hart en ziel, dat is met ter zijdestelling van alle zelfzucht en eigenbaat, aan de bevordering der Staats- en maatschappelijke belangen, aller gemeen goed, wijden zou; maar desniettemin de democratische theorie in hare eenzijdige en uitsluitende praktijk van 1798—1801 van nabij gade geslagen hebbende, aarzelde hij niet onbewimpeld te verklaren, dat »de verlichting omtrent staatkundige onderwerpen in Nederland gelijk elders" alleen bij de *meer beschaafde klassen* der Maatschappij bestaat, en dat »wanneer *het ruwe ligchaam der Natie* zich in Staatszaken inlaat, het de speelbal wordt van Volksredenaars; dan — hij kon het uit eigen waarneming getuigen — wordt naar de hartstogten, maar niet naar de rede geluisterd; de beste, de weldenkendste ingezetenen worden verwijderd of opgeofferd, en het gevolg is toenemende *verwarring* en *regeringloosheid*," aan welke ten laatste slechts een Alleenheerscher, hoe ondragelijk of de nog schrikkelijker ramp der inlijving door dezen of genen veroveraar, een even onvermijdelijk als beslissend einde maakt.

Bedrieg ik mij G. H. of zijn er niet weder, in den jongsten tijd, teekenen van eene buitensporigheid en overdrijving op politisch gebied te bespeuren, die voor de handhaving der redelijke constitutionele vrijheid, als donkere en dreigende wolken bekommering wek-

ken? Tracht men ons niet wederzijds naar een onheilspellenden kruisweg te voeren? Zijn er niet die u pogen te beduiden, dat wij zonder daarvan iets te bemerken, reeds in staat van *Revolutie* verkeeren [1]? En willen anderen u niet opdringen, dat de zin voor het publieke leven bij ons in diepen sluimer ligt; en echter, dat wij toch al lang genoeg 1848 hebben aangebeden [2]; dat wij volstrekt *verder* willen en moeten; tot welk einde zelfs, in een meer Pruissischen dan Nederlandschen geest, de trommelslager *der voorhoede* de trage en verdwaasde menigte, als eene kudde moet helpen voortdrijven. Alsof de trom en de vrijheid, in vollen vrede, in Nederland ooit zamen hadden kunnen gaan! Neen, onzen volksaard naar het leven teekenende, heeft SICCAMA naar waarheid aangemerkt: »dat wij van zoodanig gestel zijn, dat wij willen *geleid*, niet *getrokken*, *overreed*, niet *overweldigd* worden" [3]. Alleen in een der rampzaligste tijdvakken van onze Geschiedenis, in het noodlottig jaar der kerkelijke en politische tweespalt, na de door een' *Coup d'État* bewerkte gevangenneming van OLDENBARNEVELT, HOGERBEETS en HUGO DE GROOT in Augustus 1618, werd ook op spotprenten de trom geroerd en het afschuwelijk lied aangeheven dat door een onnadenkend gemeen gretig opgevangen, de edelste Staatslieden bezwalkte en door den snoodsten laster te verspreiden, hun leven in gevaar bragt. In zijne *Gedenkschriften* heeft de Predikant te Zutphen BAUDART, ons het lied der XVIIe Eeuw bewaard:

1) Dagblad van Z. H. en 's Gravenhage.
2) *Het Noorden* 3 Januarij 1870.
3) Bl. 19, 72.

„Speelt op den Trommel, en maeckt gerommel;
Speelt op den Trommel: *ons is de kans.*
— Sy syn in banden, tot haerder schanden,
Sy syn in banden, dat valsch gedrocht.
Sy syn in banden, die onse Landen,
Zoo 't schynt, om gelt hadden vercocht" 1).

Zoo 't schijnt.

Gewis, eene zóó *leelijke* of liever eerlooze insinuatie, dat al hetgeen men elkander in deze laatste jaren, in de hitte van den parlementairen strijd of in de pers heeft kunnen toedichten, daarbij kinderspel kan heeten en in het niet zinkt. Ook neem ik gaarne aan, dat de Redactie van het geestig blad, dat ons den eersten Januarij als tolk van den snellen vooruitgang, het lied van den *tamboer* schonk, niets kwaads ter wereld beöogt en aan dien trommelslag van 1618, in 't geheel niet gedacht heeft. Maar, wat klaagt men, M. H. dat hier alles in diepen sluimer gedompeld ligt? Zou men zich niet soms veeleer geneigd gevoelen, deze en gene lieden, kon het zijn, een' slaapdrank toe te dienen? Zien wij niet al te vaak, roervinken en woelgeesten, tot in onze groote en bloeijende handelsteden, vrij en onverlet werkstakingen op touw zetten en alsof er geen Artikelen van den Code Pénal bestonden, weken in hun opzet volharden? Krielt het niet van vereenigingen en vergaderingen in onderscheiden rigting, van *Bonden* en *Verbonden* van allerlei kleur, van dag- en weekbladen, die ons uit allerlei hoeken en gaten na het doorbreken van den dam van het zegel, dat ik overigens zelf mede heb helpen afschaffen, als een stortvloed

1) *Ghedenckw. soo kerckel. als wereltsche Gheschieden.* X. B. fol. 64. (1624.)

overstroomen? Ik kan derhalve te goeder trouw, het verwijt van die indommeling der Natie zoo gaaf niet beämen. Te willen beweren, dat Nederland in doffe rust zou verzonken zijn, terwijl de Volksvertegenwoordiging inwendig door scheuring en verdeeldheid verteerd wordt, zonder ergens dat welwillend *gemeen overleg*, de ziel van het Constitutioneel Staatsleven, dat in Groot-Britannië Kroon en Parlement zoo welluidend en eendragtig verbindt, in hare handelingen te openbaren; terwijl buiten de Kamer, kerkelijke en politische fractiën, elkander dagelijks vinnig bestrijden en door wilde Staatshervormers allerlei brandstoffen in ons midden worden geslingerd, — moeten dat treurtooneel en het verwijt beide niet evenzeer onze verbazing wekken?

Vóór 25 jaren, in 1844, mogt SICCAMA, zonder tegenspraak stellen, dat in de toenmalige verhouding van Kroon en Vertegenwoordiging, niets van die bitterheid te vinden was. »Zoo partijschap, elders, zeide hij 1), beleid en redenaarskunst schitteren doet, het ligt in onzen aard niet het Staatstooneel tot het speelveld der ijdelheid en de kampplaats van *opzettelijken tegenstand* te maken. Hier geen vlug en vlugtig redekavelen, waarbij men zich minder om de juistheid, dan om het doeltreffende bekommert; maar op voorouderlijke wijs, omzigtige, uitgewerkte, geregelde betoogen; hier geen *krijgvoeren*, naar leiding en bevel der sterksten; maar algemeene werkzaamheid om te leeren kennen, rigten van het oordeel naar de zaak en inzien en stemmen, »met de zelfstandigheid, ons karakter ingeweven"; »hier geene verbittering, welke

1) *Neêrlands Volksaard en Staatswezen*, bl. 27.

den eerlijken Staatsman moordt; maar gemeen overleg met welwillendheid en bescheidenheid." Toch maakt SICCAMA reeds met een woord van de theorie gewag, welke men ook bij ons ingang zocht te verschaffen, en die toen vier jaren daarna de herziening der Grondwet op de breedste schaal volbragt was, sints dien tijd ook onze Staten-Generaal onder de leiding van geoefende Bevelhebbers, bijna gestadig in slagorde heeft geschaard, en niet over één maar wel over *honderd* lijken van vermoorde Ministers heeft doen heenstappen. »Soms hoort men wenschen, merkt SICCAMA aan, — dat men, ook bij ons, vinden mogt, eene der Regering verzekerde *meerderheid*, met Staatsdienaren, door deze ondersteund en *stelselmatig verzet* van de minderheid. Maar is dit een en ander, vroeg hij, bij ons wel te verkrijgen" [1]?

Welnu, wat men nimmer dacht te bereiken, men verwierf het in 1848; in dat door de mannen van den driftigen vooruitgang thans als zoo achterlijk of hinkend jaar, met medelijdenden glimlach vermeld, van de goedwillige zamenwerking van den argeloos-ridderlijken WILLEM II. En zoo wij nu volgens den een, al in staat van *Revolutie* verkeeren, en volgens anderen, een slaperig Volk zijn dat door den roffel van den trommelslager zou behooren gewekt te worden, zouden wij dan de ons door anderen zóó benijde Constitutie wel *verdienen*, naar welke wij vroeger smachtten? Maar zouden dan zelfs wel onze Vaderen verdiend hebben, onder de Grondwet van 1815 te leven, over welker enge en bekrompene bepalingen sedert zoo luide werd geklaagd? In 1841 bij de tweede uitgave der *Aanteekening*, ver-

1) Bl. 27.

klaarde THORBECKE, dat de Grondwet tot daartoe »een meestal gesloten boek" was geweest; en in 1848, in het Rapport der Commissie tot herziening onzer Staatsinstellingen, den 11 April aan WILLEM II overhandigd, — leest men letterlijk het volgende [1]: »Het Provincie- en plaatselijk gemeentewezen was tot dusver, ten deele met, ten deele zonder schuld der Grondwet, een mengsel van verouderde Nederlandsche en napoleontisch-fransche elementen, *zonder publiek leven.* Het is ongeloofIijk, en Uwe Majesteit vermoedt niet, hoe vreemd de ingezetenen tot dusver aan kennis en behandeling zelfs van de dagelijksche aangelegenheden der plaats hunner woning zijn gebleven. Intusschen moet Staatsburgerschap bij een werkzaam plaatselijk burgerschap beginnen."

Ook bij deze regelen zij het mij vergund, een oogenblik te verwijlen. Hoe? De Grondwet gedurende de gansche regering van WILLEM I, een meestal gesloten boek! Alsof de Natie den onwaardeerbaren schat der tien deelen van de *Bijdragen tot de huishouding van Staat* uit de hand van G. K. VAN HOGENDORP, den grondlegger der Constitutionele Monarchie hier te lande, met doffe onverschilligheid had bejegend; zelfs dat gedeelte van het uitmuntend boek, waarin de grijze Staatsman met den reinsten waarheidszin, niet alleen den oorsprong, het oogmerk en den inhoud, maar ook *de gebreken der Grondwet*, van zijn eigen gewrocht, onpartijdig uiteenzet en blootlegt! Alsof het, buiten de Leden der Belgische oppositie, — tot 1840, vóór en na den afval der broeders uit het Zuiden, aan kundige en schrandere voorstanders der nationale regten

1) Bl. 53.

en belangen, had ontbroken; hetzij in de debatten der Staten-Generaal of onder de onafhankelijke Leden der Regterlijke Magt en der Nederlandsche Balie, hetzij dan in de tolken der openbare meening in dagbladen, losse Vertoogen en Tijdschriften! Alsof behalve de door gansch Europa bewonderde *Institutions judiciaires* van J. D. MEYER, het voortreffelijk boek van Mr. H. VAN SONSBEECK het gezag der constitutionele leer en de zelfstandigheid der Regterlijke magt niet krachtig had onderschraagd! Neen. De Grondwetgever van 1815, die den Volksgeest zocht op te wekken, had niet zoo geheel en al zijn doel gemist. In het Rapport der Staatscommissie van 24 Leden, met HOGENDORP tot Voorzitter en MEYER tot Secretaris, werd er op gewezen, hoe »bijzonder in de Noordelijke Provincien, de gezamenlijke burgers voorheen een niet onbeduidend aandeel hadden in de bestiering der zaken, door de wijze zelve, op welke de verschillende Regeringscollegiën op zich zelve en onderling waren gewijzigd; deze deelneming — het zijn de officiele uitdrukkingen — bevorderde den *publieken geest*, die groote springveer van alle Besturen, die eene Vertegenwoordiging ten grondslag hebben. 's Lands Regering bekomt meer kracht, en wordt beter gehoorzaamd, wanneer zij de beweegredenen van hare wetten en bepalingen openlegt, en het doel der opofferingen welke zij vordert, en der krachten welker inspanning zij begeert, doet kennen. Verscheidene voorbeelden strekken ten bewijze, welk groot vermogen het Gouvernement verkrijgt, wanneer de gehechtheid des Volks aan de bevolene maatregelen voortvloeit uit beredeneerde overtuiging."

Niet vruchteloos had de Grondwetgever dien edelen toon in het Verslag van 13 Julij 1815 aangeslagen. In

gewone tijden, ik wil het niet ontveinzen of verbloemen, vond die toon bij de groote meerderheid niet genoeg weerklank, maar wel wanneer in buitengewone of hagchelijke omstandigheden, groote maatregelen werden vereischt en de vaderlandsliefde die krachtdadig moest ondersteunen. In *de Weegschaal* voor 1825 [1]), lezen wij eene Verhandeling in een der Departementen der maatschappij tot Nut van 't Algemeen, eenige maanden te voren gehouden, getiteld: *De voortreffelijkheid van de Grondwet der Nederlanden, beschouwd als middel ter aankweeking van den nationalen geest in ons Vaderland.* Ten betooge der waarheid, door HOGENDORP zoo kernachtig verkondigd: »eene nationale Vertegenwoordiging zonder openbaren geest, kan niet staande blijven; eene Natie zonder openbaren geest, heeft geene Vertegenwoordiging noodig." — In een opstel, gewijd aan de beschouwing van den toestand der Provincie *Holland in* 1823—1824 [2]), werd onder anderen, de oprigting der Nederlandsche Handelmaatschappij, en daarbij de onmiddellijke en onmisbare zamenwerking van onze kapitalisten herdacht. »De Natie zoo schreef men, heeft den *wil* en het *vermogen* aan den dag gelegd, om zich aan te sluiten aan den Vorst harer keuze. Zoo immer, dan heeft *Amsterdam* bij die gelegenheid getoond, dat alle veêrkracht nog niet verloren geraakt was, en toch alle bronnen nog niet verdroogd zijn;" en hoe alleen in 's Rijks hoofdstad, gelijk de Gouverneur van Zuid-Holland in zijn Verslag aan de Provinciale Staten had doen opmerken, »voor twee gewigtige onderwerpen, het *Amortisatie-syndicaat* en

1) Bl. 65—85.
2) *De Weegschaal voor* 1824. bl. 297—308.

de *Handelmaatschappij*, voor niet verre beneden de *honderd millioenen* schats" was ingeteekend. Vol fierheid en vreugde riep men uit: »Het *crediet* en de *roem* van Amstels-handel is nog niet van daar geweken; *groot* en *klein*, wanneer het om geld verlegen is, weet nog bijzonder grif, uit alle oorden, den weg naar de Beurs van *Amsterdam* te vinden" [1]). Ik zwijg van die andere niet zoo gansch vrijwillige inteekening, van de 100 millioen en meer in 1844, zoo snel door de Natie en niet het minst in de hoofdstad bijeengebragt [2]). Wat die goede geest van ééne enkele stad in ons klein Land in tijd van nood, met vasten en onbuigzamen wil vermag, SICCAMA heeft het met het onvergetelijk feit gestaafd, door ADRIAAN KLUIT in de *Historie der Hollandsche Staatsregering* op het jaar 1673 vermeld, te weten dat de burgers van Amsterdam in die veege dagen onder het Bewind van dien anderen WILLEM III, toen de vijand in het hart des Lands stond, hadden voorgeslagen, »binnen veertien dagen, uit Holland alleen, buiten kosten van den Staat, 100,000 landzaten en burgers, allen weerbare mannen, tegen Frankrijk in de wapenen te brengen" [3]). De Volksgeest openbaart zich op meer dan ééne wijze, en in meer dan éénе rigting; soms nog luisterrijker, dan door belangstelling in het bevorderen van politische ontwikkeling. Geene vrijheid, die niet bij de handhaving van 's Lands onafhankelijkheid achterstaat. Onuitwischbaar, in dit opzigt, behoort onder ons de indruk te blijven van de

1) *De Weegschaal voor* 1824 bl. 389.

2) Zie hierbij (Staatsbl. v. 1844 N°. 22) de Proclamatie van WILLEM II (2 April) houdende dankbetuiging aan zijne „geliefde *Landgenooten* en onderdanen" voor hunne „vereenigde medewerking."

3) *Neêrlands Volksaard*, bl. 62.

Troonrede van 17 October 1831, waarbij WILLEM I na den tiendaagschen veldtogt, aan de veerkracht, door de Natie ontwikkeld, met een erkentelijk gevoel, deze schitterende hulde bragt. »De vrijwilligers, de schutterijen en militie hebben, zoo verklaarde de Koning, in dapperheid en volharding, gewedijverd met de vaste zee- en landmagt van den Staat; ondersteund door de geestdrift, welke alle mijne onderdanen bezielt, zijn hunne diensten voldoende geweest, niet alleen om den vaderlandschen grond te beveiligen, maar zelfs om eenen vijand, die bijna eene dubbele bevolking telt, op zijn grond aan te tasten en te verslaan, in het binnenste van zijn Land door te dringen, en hem geen middel van redding over te laten, dan het inroepen van vreemde hulpbenden. Al de bewijzen van trouw en onverschrokkenheid, door 's Rijks verdedigers gegeven, en daaronder zoo menige daad van uitstekenden heldenmoed, liggen bij ons versch in het geheugen, en zullen in dankbare herinnering blijven bij de nakomelingschap'' [1]).

Indien het tot 25 Augustus 1830 hier te lande met de staatkundige verlichting zoo slecht en duister gestaan had, vanwaar dan op den gloeijenden en aandoenlijken wapenkreet des Konings, die toevloed van duizenden vrijwilligers, die onbaatzuchtige zelfopoffering en toewijding aan de goede zaak, jaren lang volgehouden? De Grondwet was althans geen gesloten boek gebleven voor een veelbelovenden beoefenaar van het Algemeen en Nederlandsch Staatsregt, die toen nog kweekeling der Utrechtsche Hoogeschool, en onder de

1) Opening der Vergadering van de Staten-Generaal. *De Weegschaal* voor 1831 bl 440 volg.

banier der Studenten te velde getogen, eenige jaren daarna als Hoogleeraar te Groningen, de beginselen van het Regt van oorlog en vrede zou verkondigen. Nog gedurende de vereeniging van Holland en Belgie, en naar aanleiding van het storm-petitionnement ter zake van de breed uitgemeten grieven, had STAR-NUMAN, hoe afkeerig van de kunstgrepen der Belgische partijzucht, in een even keurig als bondig vertoog, tegen de al te enge opvatting en verklaring van het Artikel der Grondwet door den Leidschen Hoogleeraar VAN ASSEN, *het Petitie-regt van ingezetenen aan de Staten-Generaal* gehandhaafd 1). In welk een edelen geest dit geschrift den jongeling uit de pen was gevloeid, moge uit zijne voorstelling van het ideaal der Nationale Vertegenwoordiging blijken, volgens hem door de ontwerpers der Grondwet in 1815 beöogd. »Zij, HOGENDORP en zijne medearbeiders, wilden niet, beweert hij, dat men het Nederlandsche Volk, *zoo als het is* in de Staten-Generaal, *in het klein*, terugvinden zou: maar dat deze als in een hoogere sfeer, boven de maatschappij geplaatst, den onzuiveren dampkring niet zouden inademen, die lagere streken besmet. Zij wilden, dat die hooge Vergadering het beeld der Rede in den Staat zoude verzinnelijken, en Wetgevers voor het Volk zouden zijn, gelijk deze het voor den Mensch is. Dit achtbare Ligchaam, in den grondwettigen geest zamengesteld, zou ontoegankelijk voor lage hartstogten wezen. In plaats van door de openbare meening te worden voortgestuwd, is het bestemd om deze te leiden, waar zij onzeker is, en in het blinde rondtast; te besturen, waar zij van het regte spoor afwijkt; te bedwingen,

---

1) Utrecht, 1830, 65 bl.

waar zij zich met geweld tegen de stem van Waarheid, Zedelijkheid en Regt verzetten wil. De middelmatigheid, die overal zoo ruim wordt vertegenwoordigd, — moet met de grootste zorgvuldigheid uit het heiligdom der Nederlandsche Wijsheid worden geweerd" [1]).

Was dit schoon en verleidelijk ietwat Platonisch droombeeld de echte zin en beteekenis van onze Staten-Generaal? De Schrijver zelf nam bescheiden de mogelijkheid van zijn dwaalbegrip aan, maar vertrouwde dat het den liefhebber zijns Vaderlands ten goede zoude worden gehouden.

Ging een Student in den loop zijner Letteroefeningen, meer dan eens met goud bekroond, aldus op Staatsregtelijk gebied en uit zucht tot het algemeen welzijn, zoo schrander en uitnemend voor, was de Grondwet dan welligt een geheim gebleven voor mannen als FOCKEMA, VAN ALPHEN, CORVER-HOOFT, W. B. DONKER-CURTIUS, SCHOONEVELD, VAN DAM V. ISSELT, LUZAC? Toch wel niet voor VAN NES. Ik gewaagde hiervoren ter loops van de parlementaire *antecedenten* van den Afgevaardigde uit Utrecht: maar, dewijl men sedert al te weinig die worsteling tegen de Ministers van WILLEM I, die zich met 's Konings mantel trachtten te bedekken, indachtig is geweest, wil ik thans eenige gronden en zinsneden van het voor de vuist uitgesproken en toch klemmend Advies van 1818 laten volgen. Het is u bekend, M. H. dat eene zeer vreemde bepaling van onze Constitutie aan het Hoofd van den Staat, »*het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen*" heeft opgedragen; eene bevoegdheid of taak, die men met al den aankleve van eene zeer kiesche en netelige

1) Bl. 62, 65.

aansprakelijkheid, bij den eersten opslag veeleer wanen zou tot den werkkring van den Minister van Finantien te behooren. Wat hiervan zij, hoort hoe VAN NES de vindingrijkheid der Ministers in het ontduiken of mijden van de *contrôle* der Volksvertegenwoordiging, ontzenuwde. In de zitting van 28 Januarij van genoemd jaar, betuigde hij allereerst zijn leedwezen, dat de Minister van Finantien zich bij zijne Redevoering van dienzelfden morgen ontslagen had van de gansche verantwoordelijkheid der voorgestelde wetten en van de bestiering der geldmiddelen van den Staat, door aan de Vergadering voor te dragen, dat alles »aan de *onmiddellijke* directie van Z. M. zelve" zoude zijn toe te schrijven; dat zoowel de voordragt der wetten, als de regeling der uitgaven, *onmiddellijk en alleen* van Z. M. zelve voortkwamen. »Indien dit grondbeginsel aangenomen wordt, voer VAN NES voort, — dan moeten wij, Ed. Mog. Heeren, dan moeten wij allen eerbiedig zwijgen; verre zij het van ons, om zelfs de minste aanmerking te maken op de onmiddellijke werkzaamheden van onzen Monarch, dien wij allen weten, door de levendigste zorg voor de belangen van ons Vaderland vervuld te zijn; eene zorg, waarin wij gaarne berusten! Maar het zij mij vergund te zeggen, dat de Grondwet ons oordeel over de voorgestelde wetten bepaaldelijk vordert; dat Z. M. onze consideratien verwacht, ten einde daaruit, des noods, die maatregelen te beoordeelen welke door Hoogstdeszelfs Ministers worden voorgeslagen. Onze bedenkingen, vervolgde hij, kunnen en moeten derhalve loopen over de voorgestelde wetten, als het werk der Ministers, door Z. M. aan ons oordeel onderworpen; dat oordeel loopt over de voorslagen der Ministers, en de Ministers

zijn, in dien zin daarvoor verantwoordelijk; niet in een regtsgeleerden zin, maar staatkundig; als Hoofden der Departementen doen zij de voorslagen, zijn zij verpligt om die voor hunne rekening te nemen te verdedigen, en het gebrekkelijke daarvan behoort aan hen, en aan hen alleen, te worden *geimputeerd.* Maar het staat hun niet vrij, om zich achter den geheiligden persoon van Z. M. te verschuilen; om zich met het goedvinden van Z. M. te verdedigen, en aldus de deliberatien van deze Vergadering te verlammen door het ontzag, dat elk onzer aan den geliefden Monarch schuldig is."

Welken weg hebben wij in de constitutionele ontwikkeling niet afgelegd sints het tijdstip, waarop deze onopgesmukte, eerlijke en eerbiedige Hollandsche taal beticht werd van *onvoorziglige boosaardigheid*, namelijk door belanghebbende Ministers. In die dagen zou men waarlijk niet op den inval gekomen zijn, om — zoo als in de laatste jaren niet zelden gebeurd is, ten gevolge der hemelsbreed verschillende verhouding van *Kroon en Ministers*, door den oud-Minister BOSSCHA die uit de school geklapt heeft, in allerlei bijzonderheden toegelicht, van de *Regering* der dienaren des Konings te spreken. Eene treffende waarheid heeft de Admiraal VAN KINSBERGEN in het fraai geschrift *mijne Droomen*, uitgedrukt: »Zoodra een Vorst, zegt de Zeeheld, die in zijne wisselvallige omzwerving de klippen der Politiek fijn en scherp had opgemerkt, niet bang is om geregeerd te worden, is hij het. Hij is het ook, zoo hij geen lust noch verstand heeft, om de Regeringszaken na te gaan, en te sterk aan het vermaak gehecht is. Hij is het, zoo hij zijne zwakheden niet voor het doordringend en

scherpziend oog van zijne Ministers verbergen kan. Hij is het, zoodra één schrandere bol uit zijnen Raad een zekeren invloed op de andere Leden heeft [1])." Derhalve moest er geen *Eerste Minister* zijn, geen dusgenaamde *Premier*, dien THORBECKE zelf nog in de *Bijdrage tot herziening der Grondwet*, in 1848 uitgegeven, wèl in Engeland, maar *niet* in Nederland te huis achtte. SICCAMA beschrijft het *regeren* »als de kunst, de krachten van allen, zooveel noodig, te doen zamenwerken voor de magt, welke op allen terugwerkt [2])." Hij voegt er bij, dat onze Volksaard dit niet moeijelijk maakt; en wie zich de ongekrenkte blijdschap van den 24sten Augustus, het jaarfeest van Koning WILLEM I herinnert, weet dat geen Nederlandsch Vorst die kunst ooit beter verstaan en in praktijk gebragt heeft. Of hij op den Volksgeest, op de eendragtige gehechtheid der Natie aan het Vaderland en zijn daarmede sints eeuwen vereenzelvigd geslacht steunde en zich binnen en buiten 's Lands wist te doen ontzien, vraagt het aan de kloeke vastberadenheid, die hij in November 1832 tegenover de bedreigingen en het geweld van het verbonden Frankrijk en Engeland, onvervaard ten toon spreidde, en die Europa's bewondering afperste; een gedrag, in den laatsten tijd zelfs door den Belgischen revolutionair, den Generaal GOBLET onbevangen gewaardeerd; — vraagt het aan den bestraffenden toon, waarmede hij, van het besef doordrongen, dat eene Regering zich niet lijdelijk en vadsig op sleeptouw mag laten nemen, maar van hare

---

1) Amsterdam 1816, 2e druk, bl. 68.

2) *Neêrlands Volksaard*, bl. 25.

constitutionele en onbetwistbare bevoegdheid onmiddellijk en onverwijld gebruik behoort te maken, om de misleide openbare meening voor te lichten, den gevaarlijken overmoed van enkele Provinciale Staatsvergaderingen in het Zuiden des Rijks, reeds den 19den October 1828 had getuchtigd. De toenmalige Minister van Binnenlandsche Zaken VAN GOBBELSCHROY, nog wel zelf geboren Belg, zag zich verpligt, deze Circulaire uit te vaardigen. »De Koning heeft met ongenoegen ontwaard, dat in de laatste bijeenkomst der Staten van sommige Provinciën, overwegingen en beraadslagingen hebben plaats gehad over onderwerpen, waarvan de bemoeijenissen bij de Grondwettelijke bepalingen *niet* aan die Collegiën zijn opgedragen. De Staten-Generaal alleen zijn de Vertegenwoordigers van de *geheele* Natie, en de Staten-Provinciaal kunnen en vermogen zich, volgens de Grondwettelijke beginselen, met geene andere aangelegenheden in te laten dan met zoodanige, die *bij uitsluiting tot derzelver Provincie* betrekking hebben. Elk ander stelsel zou op eene noodlottige vermenging van magt kunnen uitloopen, en in deszelfs gevolgen hinderlijk en gevaarlijk kunnen worden. Ik ben dan ook, zoo ging de Minister voort, door Z. M. gelast, om, uit naam van H. D. aan de H.H. Gouverneurs der onderscheidene Provinciën te kennen te geven, dat H.H.E.Gestr. zullen moeten trachten te voorkomen, het doen in overweging brengen van eenig voorstel, hetwelk niet bepaaldelijk en bij uitsluiting de provinciale belangen betreft; dat geene *Adressen* van dien aard aan Z. M. *zullen vermogen te worden ingezonden*"; en wat daar verder, met beroep op de Instructie van 15 December 1820 voor de plaats-

bekleeders des Konings in de Provinciën, wordt aangetroffen 1).

En in waarheid, M. H.! welk onderscheid zou er onder onze hedendaagsche Constitutionele Monarchie, met de orde van zaken onder de Republiek der zeven souvereine Provinciën bestaan, indien de uitvoering en werking der voor het één en ondeelbaar Rijk met gemeen overleg van de Kroon en van de Nationale Vertegenwoordiging tot stand te brengen of reeds vastgestelde wetten, door de tegenkanting, of zelfs door stelselmatige zamenspanning en verzet van Provinciale Staatsvergaderingen, en op hun voorbeeld, met oogluiking of onvergefelijke slapheid geduld, door onze 1200 Gemeenteraden kon verlamd en verijdeld worden? Het individueel regt van Petitie, hetzij dan verzoek of beklag, moge den Nederlander voor alle belangen bij de bevoegde magt vrijstaan, *collegiale* en officiële Adressen over onderwerpen, uitsluitend ter bevoegdheid van de Kroon en de Staten-Generaal, kunnen met het duidelijk Art. 133 der Grondwet in de hand, als wederregtelijk geen uur toegelaten, veelmin door stilzitten aangemoedigd worden, of zij zouden eene *Anarchie* vestigen. En verbeeldt u den ongelukkigen en onhoudbaren toestand van den Monarch, wiens verantwoordelijke Raadslieden zouden hebben nagelaten zijn *veto* tegen zulke aanmatiging te gebruiken, terwijl zij hem vervolgens uit alle deelen des Rijks, met de Adressen van eene verdwaasde en opgeruide menigte weerloos zouden laten overstelpen!

1) TEN ZELDAM GANSWIJK, *Bijdragen tot de Gesch. van het Staatsbestuur in ons Vaderland*, I. 346.

Hier kom ik, na een langen omweg, op een punt terug, 25 jaren geleden door HORA-SICCAMA aangeroerd.

De zeer onlangs in het Noorden uitgelokte Provinciale beweging van *moderne* rigting, door anderen het *militair vraagstuk* genoemd, zonder de Artikelen der Grondwet in 't oog te houden, naar luid van welke het Hoofd van den Staat en niemand anders met het oppergezag over Zee- en Landmagt en met het regt van vrede of oorlog bekleed is, dringt op eene zoo aanmerkelijke inkrimping der uitgaven voor 's Lands verdediging aan, dat naar de meening van deskundigen, Staats- en Krijgslieden, Leden der Staten-Generaal, het Land onvermijdelijk zonder slag of stoot, den vijand zou worden prijs gegeven. Men vindt zelfs vermetele hervormers, die met zulke bezuiniging niet tevreden, niet terugdeinzen voor het uiterste, in een gedrukt programma, aldus geformuleerd: 1 *Afschaffing van het staande leger,* 2 *Volkswapening.* Door het even akelig, als belagchelijk antecedent van 1787, door de verstrooijing als kaf van het *Vliegend Legertje* met een handvol Pruissen, niet wijzer en verstandiger geworden, zou men ons volksbestaan en onze vrijheid aan dien onzin wagen. Welnu, hoe dacht SICCAMA, die toch ook te *Groningen* geboren was, maar op 's Konings roepstem, met zoo vele duizenden medeburgers in October 1830 te velde was getrokken, over de mogelijkheid en het al dan niet toereikende van zulke *Defensie?* De woorden van PIETER DE LA COURT tot de zijne makende, herhaalt hij de stelling: »wij kunnen *in geene krijgsknechten* herschapen worden, en hoezeer bijkans elke eeuw hier eene Volkswapening met vreugde zag verordenen, het doorgaand krijgsmansleven werd van vroegen tijd af, vooral ook om handwerk en bedrijf, met moeite ver-

dragen, en meest aan vreemden vertrouwd. *Krijgs-geest:* de onderworpenheid, de vlugheid, de zucht om uit te blinken, — is ons weinig eigen." Niet anders THORBECKE, die in de Aanteekening op de Grondwet, »den ouden weerzin tegen militaire formatie" vermeldt [1]). En wien onzer is het onbekend, dat de goedhartige Koning LODEWIJK den Troon liever vaarwel zeide, dan in strijd met het gegeven woord en met den onverwinnelijken afkeer der Natie, zijne Hollanders dienstpligtig te maken? De loffelijke leergierigheid van onze tegenwoordige scherpschutters en van andere gewapende landgenooten, burgers of studenten, die aan de lippen van hunne ervaren Officieren-Instructeurs hangen, logenstraft onwederlegbaar de onberaden magtspreuk van hervormers, die als zij, tegen het gezond verstand der Nederlandsche Natie, geloof en aanhang vonden, welhaast onder het dwangjuk en den stok van den Pruissischen korporaal, met een verdrukt en uitgemergeld Volk, hunnen eigenwaan zouden bezuren. Hebben sinds de helsche vindingrijkheid tot vernieling te lande en ter zee, zelfs de gewone middelen van uitrusting en onderhoud der Land- en Zeemagt, in den jongsten tijd niet meer kunnen volstaan, om zich tegen de thans door niemand meer betwijfelde veroveringszucht der groote Mogendheden te beveiligen, — wie die zijn geboortegrond lief heeft en de edele toewijding van onze medeburgers aan 's Lands weerbaarheid toejuicht, zou het van zijn geweten kunnen verkrijgen, hun de voorlichting en de zamenwerking van bekwame krijgsbevelhebbers en medestrijders te onthouden; op

---

1) *Neêrlands Volksaard en Staatswezen*, bl. 29, 85 volg.

het gevaar af, van den vijand met hulp der spoortreinen, in een halven dag meester te zien van de Nederlandsche Bank te Amsterdam, van de schatten onzer even als die te Frankfort geledigde geldzakken, van de havens van *Vlissingen* en van het *Nieuwe Diep?* Moge de gloeijende taal van een der bevrijders van 1813, van J. M. KEMPER, in de volle en dankbare vreugde van de herwonnen onafhankelijkheid, zoo versch na de smartelijkste ondervinding, tot beschaming en leering dier onbekookte planmakerij, Neêrlands ondragelijken toestand als Wingewest afschilderen! Zij, die in onzen eigen boezem als tolken der pers optredende, meer dan eens hetzij bedektelijk of ook wel zonder omwegen, de voordeelen van eene aanhechting aan eene naburige groote Mogendheid, nu eens Frankrijk, in den jongsten tijd Pruissen, flaauwhartig aanprezen, zouden in de jaren van overgang der Bataafsche Republiek tot de inlijving bij het napoleontisch Keizerrijk, geestverwanten hebben kunnen aantreffen, bij wie, zoo als KEMPER zich uitdrukt, »langzamerhand het wanhopend denkbeeld rijpte, dat misschien nog de opoffering van ons Volksbestaan het *overschietende* zoude kunnen redden; doch roept hij uit, wij kennen ook dit geneesmiddel op de proef." Een Staatsraad JOHAN GOLDBERG b. v. had in 1806, de onmiddellijke vereeniging met Frankrijk, boven het Koningschap van LODEWIJK, dat zijns inziens toch niet duurzaam kon zijn, verkieslijk geoordeeld. »Wij weten, vervolgt de welsprekende KEMPER, wat het zij, voor een schepter te buigen, welke verder reikt dan het overzigt, ook van den besten Regent, reiken kan; wij weten, wat het zij, naar wetten geregeerd te worden, welke naar de belangen ingerigt van hen, die den Troon het naast omringen,

even weinig met de behoeften als met den Volksgeest overeenkomen van de *meer verwijderde deelen* van den Staat; wij weten, wat het zij, prijsgegeven te worden aan de willekeurige bepalingen van Landvoogden, welker verkeerde voordragten elke, ook de billijkste klagt als een' oproerkreet overbrengen; wij weten, wat het zij, door den afstand zelven van het middelpunt des Bestuurs in de onmogelijkheid gebragt te zijn van zich over onregt en geweld te beklagen; wij weten, wat het zij, vrienden, bloedverwanten en kinderen te zien wapenen niet ter verdediging van den vaderlandschen grond en van eigene regten, maar tot uitbreiding van een gebied, welks vergrooting zelve het ongeluk der *meer verwijderde Gewesten* drukkender maakt, en tot voldoening eener heerschzucht, welke bij iedere nieuwe prooi onverzadelijker werd; wij weten, wat het zij, de lasten en opbrengsten voor de gemeene zaak niet in den boezem van het Volk zelf terug te zien keeren, maar als buit naar elders te zien wegvoeren, en alzoo de laatste bronnen van ons burgerlijk bestaan langzamerhand geheel te zien uitdroogen; — wij weten, wat het zij, in ons eigen Land niet beheerscht, maar verguisd en bespot te worden door vreemdelingen, welker taal en zeden ons even vreemd waren: *voor eeuwig* moet deze ondervinding in onze harten bewaard en op onze kinderen overgebragt worden, om hen van hunne eerste jeugd af, te leeren, dat hoe groot ook binnenlandsche ramp zij, het prijsgeven van het Volksbestaan aan vreemdelingen de grootste en onoverkomelijkste ramp van alle is, waarvan de voorkoming door geene verliezen, door geene opofferingen, immer te duur kan gekocht worden."

Zoo sprak J. M. KEMPER te Amsterdam den 29 De-

cember 1813 [1]), onder den levendigen indruk der wedergeboorte van Nederland; hij, die de daad bij het woord voegende, de onwaardige ketenen mannelijk had afgeschud en helpen verbrijzelen. Zoo de gronden, door dien Vaderlander van den echten stempel aangevoerd of liever uitgestort in het diep en erkentelijk gevoel van eene bovenmenschelijke uitredding, niet kunnen wegen bij lieden, die onder de middelen van Staatshervorming, voor de eer van het glorierijk voorgeslacht en voor het behoud van ons aanzien naar buiten volmaakt onverschillig, het eene deel van onze Koloniën en andere Overzeesche Bezittingen aan den meestbiedende zouden willen veilen en het andere naar het schijnt, *gratis* vrij verklaren, is het overbodig de vraag van de oprigting eener Burger-Land-Militie uit den onzaligen tijd der partijschappen van 1780—1787 opgerakeld, in ernst met hen te behandelen. Liever herinner ik met SICCAMA en met zijn zegsman den Drost van Muiden P. C. HOOFT, »dat door dapper toedoen des gemeenen mans hier magtige zaken verrigt zijn" [2]); hoe onze Voorouders tijdens het beleg van *Leiden*, toen WILLEM I hun de schade voorhield, welke de doorsnijdingen zouden te weeg brengen, goed en bloed beide offerende den Prins antwoordden »dat bedorven land nog beter was, dan geen land;" en hoe het toen en naderhand een Volksbegrip en in nood een Volksgeroep geworden is, dat men de dijken moet doorsteken. Nooit ontbrak de gezindheid, »om het eigenbelang te doen

1) *Verhandelingen, Redevoeringen en Staatk. Geschriften*, 2e deel (1836) bl. 97. *Redevoering over den invloed van een onafhankelijk Volksbestaan op de Letteren en schoone Kunsten.*

2) *Neêrlands Staatswezen*, bl. 13, 64.

zwijgen voor de hoogere inspraken van doorzigt, ontzag en eer" 1). Er bestond ook van ouds, eene vaste, regelmatige, algemeene verwering van het grondgebied van den Staat, zich uitstrekkende tot de hoogere streken, van de *Bourtange* af, door Overijssel en Gelderland heen, tot in Noord-Brabant toe. En dat wij het vreemd geweer al mogten het *achterladers* zijn, nog heden niet vreezen, heeft de bedreiging met onze sluizen en ons water — de eene snorkerij tegen de andere, — herhaaldelijk geleerd. Maar verraad jegens het Vaderland zou het zijn, het in de hagchelijkste omstandigheden, na het staande Leger te hebben afgeschaft, op de *improvisatie* van eene ongeoefende Volkswapening te laten aankomen.

Voor 't overige, M. H. heeft Nederland meer buijen van die *bezuinigingswoede* beleefd, in welke men ondankbaar jegens genoten diensten in de ure des gevaars, van het verslinden van millioenen door gehuurde *doodeters* dorst spreken; maar hier zullen dan wel de schoone regelen van den Geschiedschrijver BOSSCHA tot tegengif dienen, en den dwazen kreet der afschaffers met een schaterlach doen zwijgen. »Vreemd! zoo merkt die Staatsman en Geleerde aan, — in een land, vroeger binnen zijn kleinen omtrek rijker in ridderlijken krijgsadel dan elders wijd-uitgestrekte koningrijken; in een land welks Historie een helden-tijdperk heeft van schitterende wapenfeiten te land en ter zee; — in een land, waar men om meester te zijn van den wereldhandel geweldige legers in het veld en geduchte vloten in zee gezonden heeft; in dat land is ten laatste het Volk zoo onvatbaar geworden om onder zijne

1) *Neêrlands grond en beschaving in verband beschouwd*, bl. 51.

Staatskrachten ook het gewigt te waarderen eener geregelde strijdmagt met hare beginselen van tucht en orde, dat *het verraad* gemakkelijk zal kunnen slagen om er en Staande Legermagt en Volkswapening onmogelijk te maken en alzoo bij eenen aanval van vreemd geweld het eenig bolwerk, en bij de stormen eener *Revolutie*, het laatste plegtanker tegen de *Anarchie* te doen ontbreken [1])."

Is het niet bedroevend, M. H. de buitensporigheden dier droomers uit het Gewest, waar vóór drie eeuwen, een NASSAU het eerst den vijand heeft verslagen en een ander het eerst zijn bloed voor de zaak der vrijheid heeft vergoten; uit het Gewest, waar de heldhaftige verdediging van RABENHAUPT als roemvol door de nakomelingschap tot in onzen tijd vereerd wordt, is het niet bedroevend, in plaats van de schouders op te halen, die buitensporigheden in dezer voege te moeten bejegenen?

En nu bij zulk ergerlijk tooneel van eene driestheid die geene palen kent, die Leger en Vloot en Diplomatie en Adel en andere Aristocratie wegcijfert, durf ik vragen, of wij zooveel beter met de milde Grondwet van 1848 handelen, dan vóór en na 1830 de Franschen met hunne Charte; of wij beter dan deze het bewijs geven, de Constitutie te *verdienen*, die onze burgerlijke en politische regten nu reeds meer dan eene halve Eeuw heeft gewaarborgd en behoed? Wie der Ontwerpers van de herziening op het grootmoedig *initiatief* van Koning WILLEM II zelf ondernomen, kan in de verste verte geacht worden, zulke ongerijmdheden als eenmaal in het bedachtzaam Nederland mogelijk zich

1) *Leven van* WILLEM DEN TWEEDE, bl. 238 volg.

voor den geest te hebben gesteld? Moest deze de vrucht zijn van het thans ongenoegzaam en niet meer bevredigend *regtstreeksch* kiesstelsel: van het regt van vereeniging en vergadering; van de proefneming van het regt van ontbinding der Kamer; van het misbruikt regt van *amendement*, van *interpellatie*, van motiën van orde? Zou de Held van *Quatrebras* en *Waterloo*, hoe inschikkelijk en van de beginselen van het Britsche Staatsleven doortrokken, zich in de toekomst op eene wisseling van *homogene* Kabinetten in lijnregt verschillenden zin, twee of drie malen in één en hetzelfde jaar, met de taaiste gedweeheid voorbereid en de *praktijk* van het stelsel inderdaad ondergaan hebben? En moest de toepassing van de onmiskenbaar heilzame theorie der ministeriele verantwoordelijkheid, onafscheidelijk van de onschendbaarheid van den Monarch, in hare uiterste gevolgen tot de ketterij leiden, die den Vorst voorbijziende, in zijne dienaren de Regering van den dag [1]) huldigt, even wuft als de kabalen die hen op het kussen hebben gebragt en hun beurtelings den schop geven? Moest alzoo ten slotte het gezag zelf hoe lang zoo meer in de openbare meening dalen, en door partijzucht worden ondermijnd? [2])

Zoo hemelsbreed verschilt de ware *publieke geest*, door G. K. V. HOGENDORP en J. G. VAN NES in zijne edele strekking geschetst, van den hatelijken en verderfelij-

---

1) *Lord* CAMPBELL *Chancellors*, *Life of Lord Chancellor* CLARENDON, Vol. III. 191. „It seems to be forgotten that there is a Sovereign on the throne."

2) Zie de vruchtelooze *Verklaring* van 1200 Staatsburgers, den 21 April 1868 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend. *Een twintigjarige strijd*, bl. 568—577.

ken *partijgeest* zoowel als van dien bekrompen provincialen of plaatselijken naijver, die voorheen te veel heeft gegolden en zoo lang het goede heeft gedwarsboomd, maar die ook in nieuweren tijd en in moderne rigting den kop verheft. In anderen vorm en gedaante, is hetgeen de Franschen *l'esprit de clocher* noemen bij ons inderdaad nog zeer magtig, en heeft dit na de afscheiding van België, sedert de invoering der wet op de regterlijke organisatie, nieuw voedsel ontvangen. Wèl mogt VAN NES tijdens de herziening der Grondwet in 1840, eenige weken vóór den Troonsafstand door WILLEM I, ditmaal door de Staten van Holland, ter Nationale Vertegenwoordiging afgevaardigd, de klagt uiten: »Het schijnt wel dat een ongunstig noodlot op ons Nederland drukt; dat een *plaatselijke* of een *provinciale* geest hier overal den publieken geest heeft verdrongen; dat die publieke geest, zonder welken geen Staat, geen Koningrijk op voortdurende staatkundige onafhankelijkheid kan rekenen, hier te lande bijkans geheel is verdwenen! Ik voor mij — betuigde hij — zal huiswaarts keeren met die troostvolle overtuiging, dat ik nooit in bedenking genomen heb om het waar, het algemeen belang des Vaderlands te doen wijken voor eenige plaatselijke of ook persoonlijke consideratien, maar ook met een angstvollen blik in die zorgvolle toekomst, waarvoor ik gewenscht had, dat Vaderland te helpen behoeden!" En wie M. H. zich al die sints 1848, in weerwil van het gebiedend Additioneel Art. 5 der Grondwet, mislukte ontwerpen van nieuwe regterlijke inrigting herinnert — ik zonder de halve wet op het papier van 1861 niet uit; wie aan de zoo uiteenloopende beschouwingen over de hervorming van het Rijks- en Gemeentelijk Belastingstelsel denkt, aan het

getob met de plannen van herziening van het Academisch onderwijs en aan nog andere geschilpunten van Staatsbestuur of van Wetgeving, kan zich niet ontveinzen, dat overal waar de levensvraag, het *to be or not to be* aan de orde is, het provinciaal of het plaatselijk belang nog gansch niet gezind is, voor het algemeen welzijn met zijne hoogere eischen, uit den weg te gaan. Ieder onzer, den kiezers zoowel als den Ministers en den Leden der Staten-Generaal heugt het, hoe bij menige candidatuur, ook van zeer middelmatige en onbeduidende adspiranten tot de Nationale Vertegenwoordiging, het feit dat zij *spoorweg-* of *kanaal*-mannen heetten, boven de uitstekendste gaven hunner mededingers, van beslissende uitwerking is geweest.

Waartoe hoor ik u zeggen, al dat gejammer? kent gij een geneesmiddel? Geef ons het recept. Ik ben niet zoo verwaten, G. H. mij dit in te beelden, en maar al te zeer en al te vaak heeft de Natie zich, mijns inziens, door klanken en magtspreuken van enkele uitverkorenen, welken zij al te ligtzinnig en onnadenkend op het woord geloof schonk, laten begoochelen, verleiden en verblinden, terwijl het dan toch na veel wrange teleurstelling, op de kennis der waarheid aankomt. Maar ingenomenheid voor of tegen personen, laatdunkende bedilzucht en betweterij, vergoding of verguizing van Staatsdienaren, naamlooze leugen en laster, die geen onbevlekt karakter ooit in vrije Landen spaarde, noch JOHAN DE WITT, noch PITT, noch WASHINGTON; voorts partijen of rigtingen met kabalen, coalitiën of coterie-geest, hebben sedert 1848 in Nederland even als in het overig Europa, al meer en meer het licht der Rede en van een onbevangen onderzoek verduisterd. En nu zeide ik nog niets van

sommige anders nog al zeer merkbare verschijnselen in de laatste maanden in ons midden, van die verontrustende zamenkomsten, opruijende geschriften en van die met stelselmatig beleid geboden en volbragte werkstakingen. Reeds bijna 5 jaren geleden, in Februarij 1865 werd in de *Brieven* van den pseudonym P. GERRITSE in het *Volksblad* van mijn vriend DE BOSCHKEMPER opgenomen, aangewezen, hoe »door het wegvallen van den *Adel* (evenwel nog niet zoo geheel en al) de rijkdom *Aristocratie* was geworden, en hoe dezelfde gevoelens, die de burgerij gedreven hebben om den Adel zijne nog geringe voorregten te misgunnen en te ontnemen," bij den zoogenaamd *werkenden stand* tegen de burgerij op hare beurt, wortel schieten en zich willen doen gelden.

In dit zorgelijk tijdgewricht kondigt men ons eene aanstaande *verlaging* van den census aan, en het democratisch programma uit het Noorden vordert insgelijks nu eens *de uitbreiding van het kiesregt*, dan weder bekoord door hetgeen anderen welligt veeleer afschrikt, het voorbeeld van Frankrijk en Pruissen, de toekenning van het *Algemeen Stemregt;* en wat integendeel zeer matig en bescheiden luidt, *de vrijmaking der burgerlijke Gemeenten*, *de benoeming van de Burgemeesters door de kiezers.*

Ik hoop niet te zeer uw geduld vermoeid te hebben, M. H. met nog eenige oogenblikken bij de vermelding van deze aan de Natie voorgespiegelde verwachtingen of wenschen, uwe toegeeflijke aandacht te verzoeken.

Dat er *iets* gedaan moet worden, óf met de Grondwet zoo als zij daar ligt, óf is het nood, met deze en gene *wijziging* op een of ander bepaald, naar de

bestaande constitutionele voorschriften, naauwkeurig en ondubbelzinnig aangeduid punt [1]), komt mij ronduit gesproken en van het gewigt der zaak geheel bewust, ontwijfelbaar voor. En aldus sprekende, denk ik al weder aan den regtschapen en waarheidlievenden VAN NES, die in 1848 Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, zich genoopt vond te herinneren dat hij in de laatste jaren, twee opvolgende Adressen der Tweede Kamer strekkende tot herziening der Grondwet, telkens te vergeefs had ondersteund, overtuigd »dat het raadzaam was, om dat gewigtig werk in den tijd van diepe rust en kalmte die toen bestond, te voleinden, uit vrees dat er een tijd mogt komen, waarop men gedwongen wierd om *verder* te gaan dan het belang van Nederland zoude vorderen."

Noch revolutionair, noch anti- veelmin contra-revolutionair en vrij van alle afspraak of overleg met wien ook, en van de gebeurtenissen van 1848 af, standvastig besloten hebbende aan de werkdadige Politiek vreemd te blijven, maar hetzij als belangstellend Staatsburger of wel ambtshalve verpligt met de oogen in het voorhoofd op te merken en wat binnen mijn bereik schijnt te liggen, naauwlettend gade te slaan, aarzel ik niet aan het oordeel van allen, die tot zuivering en veredeling van den Volksgeest het hunne wenschen bij te dragen, in de eerste plaats, de vraag te onderwerpen, of men bij de herziening der Grondwet onder

1) Is niet b. v. het bekrachtigen van provinciale belastingen *bij de wet*, en het toekennen van *Nederlanderschap*, zelfs aan Perzen die zich op *Java* hebben gevestigd, in tijdroovend en soms belagchelijk formalisme ontaard? — Zie ook 48 wetten van 10 April 1866!

WILLEM II, ooit zulk eene *voogdij* der Regering over de provinciale en plaatselijke Besturen had kunnen verwachten, als die waarover een Lid der Gedeputeerde Staten van Z.-Holland, de heer VAN DER HEIM, zich reeds in 1864 aldus heeft uitgelaten. »Ik verlang niet, merkt hij in zijn gedrukten brief aan een Lid der Tweede Kamer, den heer DE BRUYN-KOPS aan, ik verlang niet een 1200tal kleine Republiekjes in Nederland; maar die *amalgame*, waarbij de kleinste landgemeente in Drenthe in eigen bestuur en beheer even onmondig wordt beschouwd als de groote koopstad of schitterende Residentie, behoorde ten minste aldus te worden verbeterd, dat men eer de kleine Gemeente aan het gevaar overgaf van te groote vrijheid, dan de groote stad ten gerieve harer zwakkere zuster ook nog *op de kinderkamer te houden*." 1) Dat is gewis het scherpst contrast met de theoriën van DE TOCQUEVILLE in Frankrijk, met het zelfbestuur in Engeland en Noord-Amerika, met de verordeningen zelfs voor Pruissen door V. STEIN en V. VINCKE, door NIEBUHR en DAHLMANN gevestigd of aanbevolen! Dat is geheel iets anders dan de leer van HOGENDORP en DAAM FOCKEMA, van SLOET TOT OLDHUIS, ja van THORBECKE zelf, in zijne geschriften vroeger ontwikkeld. — Dat heeft ook niets van de voormalige gemeentelijke vrijheid, zelfs nog flaauwlijk onder de Bataafsche Republiek genoten en door *Gecommitteerden* uit de burgerij bij of tegenover den Raad of de Vroedschap, geoefend. Dat heeft niets ter wereld van hetgeen SICCAMA uit nog vroegere tijdperken voor den geest riep, toen de geregtigde burgers, hetzij in de kerk

1) *Gemeente Belastingen*, (Amsterdam 1864) bl. 8.

of op de markt, bij klokslag pleegden zaamgeroepen te worden [1]). — Het heeft zelfs zeer weinig van hetgeen de Ontwerpers der Grondwet van 1815 met HOGENDORP vóóraan, in hun Rapport aan den Koning aanprezen. — Nog vol van de indrukken der Revolutien welke zij beleefd hadden, konden zij wel niet op de »ongelegenheden van eigenlijk gezegde Volksvergaderingen" gesteld zijn, maar zij verlangden toch dat men niet vergat »alle de gestelde magten *als schakels van eene gemeene keten* te beschouwen," door van de eene tot de andere af te dalen; zelfs eindelijk (het is de officiele tekst), »tot *de lagere* standen der Maatschappij, welke hoezeer een *gering* gedeelte in de vervulling der behoeften bijdragende, echter *belang hebben in de Nationale Vertegenwoordiging.*"

Wat ten andere, de *verlaging* van den census betreft, ik geef toe, dat deze maatregel eenige thans sedert 1850 bestaande, schreeuwende ongelijkheden zou kunnen wegnemen door den zich noemenden P. GERRITSE, die nog al op de hoogte der zaken schijnt, aangestipt; hoe b. v. de burger te Amsterdam met *f* 111 belast [2]) minder te zeggen heeft, dan de bewoner van *Schiermonikoog* voor *f* 20 aangeslagen; maar heeft de *census* alleen, en op zich zelf de tooverkracht alle andere vereischten in den kiezer te vergoeden?

De Statistiek M. H. heeft ons allen reeds zoo verbazend veel gevraagd en trachten te constateren; maar wie heeft wel ooit, zij het uit liefhebberij, nagegaan, hoeveel kiezers misschien niet kunnen *lezen* en *schrijven?* En toch, in weerwil van al de zorg, aan het

1) *Neêrlands Staatswezen* bl. 9, 65.

2) Hij is in waarheid slechts *inwoner.*

Lager Onderwijs, sedert de Omwenteling van 1795, vooral door het beleid en den ijver van den Agent voor Nationale Opvoeding, den beroemden VAN DER PALM, van Staatswege of op andere wijze besteed, is het te duchten, dat het hier te lande evenmin als in België, aan lieden ontbreekt, die het goed vertrouwen van onwetende kiezers (»*des votants non lettrés*") schandelijk misbruikende, de stembriefjes wel eens met andere namen zullen ingevuld hebben, dan de kiezers werkelijk bedoeld hadden; een vergrijp, met nog andere kwade praktijken bij onze naburen, in den *Code Pénal* van 1867 en al vroeger bij de wet *relat. aux fraudes en matière électorale* [1]) met straf bedreigd. De oefening van het kiesregt, minder als eene bevoegdheid dan als eene taak en pligt, als eene edele roeping van den burger te waarderen, behoort op *redelijke* en *zedelijke* gronden beide te rusten. Het is een last, waaraan hij zich niet onttrekken mag, in meer dan één' Staat aan de aflegging van een eed of andere plegtige belofte of verklaring onderhevig, die hem de heiligheid van den opgelegden pligt moet inscherpen en doen beseffen. En toch, uit de nalatigheid van duizende en duizende kiezers [2]) blijkt sinds meer dan twintig jaren voldingend, dat zij hun burgerschapsregt niet verdienden; niet zelden omdat zij het gewigt daarvan niet konden bevatten; omdat zij niet begrepen, dat de verkiezing van een' Afgevaardigde soms nog erger nadeelen, dan de ligtvaardige benoeming van een of anderen Regter, aan de Maatschappij berokkenen kan, de nationale of bijzondere welvaart verwoesten, en den

1) Van 19 Mei 1867 (35 Artikelen).

2) *Een twintigjarige strijd*, bl. 104, 112 (30,000 en meer.)

ondergang van het Rijk, van Moederland en Koloniën helpen verhaasten. Die niet lezen en schrijven kan, is — om niet meer te zeggen — voor de taak en pligt, voor de roeping van den kiezer niet berekend. SICCAMA drukte het reeds 25 jaren geleden, met juistheid uit: »De staatkundige regten zijn aan elk verzekerd met de verwachting, dat hij die zal uitoefenen, ook met verwaarloozing zijner bijzondere aangelegenheden." Maar wél mogt hij vragen: »Wordt hiermede niet, naarmate van onzen Volksaard, *te veel* ondersteld" [1])? Statistisch heeft men nu en dan in jaarboekjes of in dagbladen uitgeplozen, hoeveel *percenten* kiezers in het een of ander district waren opgekomen, of uit luim en gril, om weêr of wind waren te huis gebleven; en dat óf met de patenten werd geknoeid of veilheid van stemmen aan het licht kwam, is uit regterlijke vonnissen, b. v. uit de veroordeeling te Arnhem, in 1860, van een 20-tal omgekochte kiezers [2]) bewijsbaar.

Wanneer derhalve de verlaging van den census in een ontwerp van wet, bij de Nationale Vertegenwoordiging ter sprake zal komen, brengt dit onderwerp als van zelf een tal andere punten van onderzoek mede, die door onwraakbare feiten opgehelderd, en niet eigendunkelijk op losse vermoedens en gissingen beslecht moeten worden. Reeds jaren geleden, verweet de Raadsheer V. HUGENPOTH aan de kieswet, die hij meer dan *ellendig* noemde, dat zij aan eene rij van »*servile* middelmatigheden" den toegang tot de Tweede Kamer

1) *Neêrlands Volksaard*, bl. 14.

2) Mr. J. F. B. BAERT, 1861 (*Statistisch overzigt, naar de verschillende onderwerpen*, bl. 10). — Zie ook het Geldersch Arrest van 15 September 1853. *Regtsgel. Bijblad* der Hoogl. VAN HALL en DE GEER, 1854 bl. 103 volgg. (vervalschte aanslagbilletten).

der Staten-Generaal had geopend [1]). En toch vóór alles, vóór eenig partij-belang, mag men in Nederland eischen, dat er in Staatsbeleid achtbaarheid en *waarheid* heerschen.

En indien dan maar bij de Leden van ons Parlement, pligtsbetrachting, kunde en zelfstandigheid op den voorgrond staan, zou ik geneigd zijn, de dezer dagen gegispte »*woordenrijkheid*" aan die Vergadering niet zoo zeer als grief aan te rekenen, die immers in den naam *parlement* [2]), gelijk in den aard en het wezen der zaak, van eene scherpe *contrôle* op al de takken en onderdeelen der Staatshuishouding door de Volksvertegenwoordiging uit te oefenen, gegrond is. Aan die waakzaamheid, aan dat constitutioneel toezigt van VAN NES en zijne medestanders of geestverwanten, eerst in 1818, daarna in 1833, en eindelijk in 1840, zijn wij de behaalde overwinning der splitsing van de Staatsbegrooting in hoofdstukken, afdeelingen en posten, onder het Bewind van WILLEM I hardnekkig geweigerd, voor de volgende jaren verschuldigd. En tegenover zijne zwijgende of geloovig in 's Konings of in de ministeriele wijsheid berustende Ambtgenooten, mogt VAN NES, nadat al weder 's Lands Finantien sedert zijn' vruchteloozen aandrang tot splitsing der uitgaven in afzonderlijke voordragten, met zooveel millioenen verachterd waren, en het water aan de lippen gekomen was, met bittere voldoening zijne eigen wel eens heftige, maar eerlijke en tijdige waarschuwing herdenken [3]).

1) *Een twintigjarige strijd*, bl. VII, 420, 449, 501.

2) VAN MIERIS, *Charterboek van Holland en Zeeland*, IV, 305 (23 April 1414).

3) Zitting der Staten-Generaal 2 September 1840 (Staats-Ct. 13 October).

Zulke uitnemende Volksvertegenwoordigers, M. H. erlangt men niet door werktuigen van den wil van anderen, door kiezers, die niet kunnen lezen en schrijven, — of door dat ruwe ligchaam der Natie, speelbal van de hartstogtelijke en vleijende taal van listige Demagogen. Want, gelijk de Admiraal VAN KINSBERGEN, na er in de Bataafsche Republiek de proef van gehad te hebben, teregt vermaant: »Alle democratische of Volksregering is verward, wild, onvoorzigtig, zonder overleg, van vaste regels ontbloot, en alleen door de omstandigheden van den tijd weggesleept" 1).

Wie dus in ernst zijne gedachten over de invoering van een *Algemeen Stemregt* zou durven laten gaan, zou vooreerst, ten minste moeten trachten tegen die gevaren een' dam op te werpen in de onderscheiding van *stem-* en *kiesregt*, in de Staatsregelingen na 1795 en sedert in onze Grondwetten van 1814—1848, telkens en bestendig gehandhaafd. Uit de toepassing van die niet willekeurige, maar in den aard der dingen liggende en op de ondervinding gevestigde theorie, sproot die Eerste Nationale Vergadering van 1796 in Nederland voort, van welke men mogt getuigen, dat hier nooit zóóveel wijsheid onder één dak had gezeten. Ook de vrijheidminnende, maar tevens bezadigde en schrandere leiders der revolutionaire beweging, te Leiden JAN VAN GEUNS, in Zeeland, een VISSER, een APPELIUS, een VAN DER PALM hielden de onloochenbare noodzakelijkheid van twee klassen, eerst van stemgeregtigden en daarna van kiezers vast; terwijl zij op de lage volksvleijerij der anders edele Romeinen wezen, zelfs in de schoone dagen der Republiek, »zoo menigmaal zij naar een post van het

1) *Mijne droomen*, § 190, bl. 102.

openbaar Bestuur dongen; op hunne kuiperijen; op hunne gemaakte en gedwongen gemeenzaamheden, hun kruipend bedelen van stemmen, op hun schandelijk misbruik der welsprekendheid." Een of meer omgekochte, trouwlooze *kiezers* konden vervolgd en gestraft worden, maar »hoe zou men de beleedigde waardigheid der Natie tegen de Natie zelve handhaven?" Voor de gedane keus zijn *kiezers*, merkten de Zeeuwsche Staatslieden aan, altijd min of meer, en althans zeker van de zijde hunner eigen eer en voldoening aansprakelijk; eene keus, door *gemagtigden* des Volks gedaan, is meer boven het bereik der omkooping, der verkeerde inboezemingen, der dwaze vooringenomenheid, »en van alle de streken der *intrigue*, dan die door het vergaderde Volk zelf gedaan wordt [1])."

Vergis ik mij niet, M. H. zoo ware in de handhaving van het verschil tusschen *stem-* en *kiesregt*, een gereed middel gevonden om — natuurlijk met uitsluiting van eene geheel onkundige menigte, van hetgeen men de *heffe* of het *graauw* noemt, ook aan den min of meer verlichten *werkenden* of *vierden stand*, in het vervolg eenig aandeel in de vorming der Nationale Vertegenwoordiging, in den geest van het Rapport van Julij 1815, te verzekeren; eene gelegenheid tot verzoening en bevrediging van duizende misnoegden, daar toch aan geene *onmiddellijke* en *regelregte* verkiezing door den grooten en woesten hoop zonder onderscheid, te denken valt.

Maar dan blijft eene onmisbare voorwaarde, aan de toekenning van het *stemregt* te verbinden, het *lezen* en *schrijven*. Zij, die in het woelig jaar 1848 het

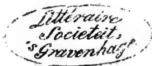
1) *Jaarb. der Bat. Republ.* VI. 169.

Algemeen Stemregt, behoudens maatschappelijke orde, zoo als zij het in hun geschrift doopten, hier te lande ingang poogden te verschaffen, Dr. W. CNOOP KOOPMANS en Mr. HUGO BEYERMAN, stelden uitdrukkelijk dit beding, nevens de *meerderjarigheid* op den voorgrond. Niet anders dachten vroeger en later Lord BROUGHAM en JOHN STUART MILL. De geestige LABOULAYE heeft hen die niet lezen kunnen, met *blindgeborenen* vergeleken. De Schrijver van *Paris en Amérique* moest zich wel herinneren, dat de grondleggers der vrijheid in de Vereenigde Staten bij het verleenen van *stemregt*, althans die voorwaarde hadden gesteld. Reeds in 1779, nu 90 jaar geleden, eischte men, dat de burger de Constitutie in de Engelsche taal zou kunnen lezen en dus ook verstaan. Op hun voorbeeld, door R. J. SCHIMMELPENNINCK vroeger in zijne schitterende Academische Verhandeling *over eene wèlingerigte Volksregering* aangedrongen, verlangden onze Staatshervormers in het plan van Constitutie den 10 November 1796, in de Nationale Vergadering ter tafel gebragt, onder deze de wijsgeerige Geschiedschrijver SIMON STYL, P. L. VAN DE KASTEELE, H. H. VITRINGA, de Hoogleeraar DE RHOER en andere bezadigde mannen insgelijks in den *stemgeregtigde*, dat hij moest kunnen lezen en schrijven; billijkheidshalve werd eene tijdruimte van *tien* jaren na de invoering der Staatsregeling gegund aan degenen, die alsdan den gevorderden ouderdom zouden bereiken [1]). In de Constitutiën van 1798 en 1801 werd meer bepaald van het lezen en schrijven »van het Nederlandsch" gesproken, met het al weder billijk voorbehoud van nietterugwerking »op burgers die reeds vóór den 23 April 1799 in het Stemregister mogten ingeschreven zijn."

Voor de toekomst waren die tijdelijke uitzonderingen overbodig geworden, nu het Lager Onderwijs door de veerkracht van den Agent of Minister) VAN DER PALM, in de gansche Republiek ruimschoots was opengesteld en aangemoedigd. En zoo zullen wij dan gewis, na het verloop van 70 jaren en onder den zoo dikwerf geroemden invloed der Wetten van 1806 en 1857, geregtigd zijn *van stonde* aan te vorderen, dat hij die den burgerpligt wenscht te vervullen, onze taal kunne lezen en schrijven, of wel nog beter op zijn Amerikaansch, dat hij de Grondwet versta.

Men zal mij immers wel niet tegenwerpen, dat er thans in het geheele Rijk zoo geweldig over *Schoolverzuim* wordt geklaagd, zoodat er zelfs in ons midden vurige en welsprekende voorstanders van een dwangstelsel, van de schoolpligtigheid, aan het Pruissische niet ongelijk worden aangetroffen. Hoewel er toch bekwame mannen zijn, ook beoefenaars der Statistiek, die de deugdelijkheid der cijfers van dit schoolverzuim hebben durven betwijfelen. Wat hiervan en van het loffelijk streven van het binnen onze muren gesticht School-Verbond zij, een onmiskenbaar krachtige prikkel tot bezoek der School, zou juist door de *uitsluiting* van *onwetenden* van alle *stem-* of *kiesregt*, geboren worden. Over de hardheid dier uitsluiting heeft niemand te rekenen van het jaar 1801 af, in redelijkheid kunnen klagen. Reeds in 1795, werd in het wetenschappelijk Tijdschrift *de Republikein*, aan het welk SCHIMMELPENNICK niet vreemd moet gebleven zijn, bij het regelen der uiting van de Volksstem te *Amsterdam*, de *tijdelijke* toelating van Stemgeregtigden, die de

1) *Dagverhaal*, III. 612.

allereerste kundigheden van *lezen* en *schrijven* misten, alleen op dezen grond verdedigd, dat het voormalig Bestuur het onderwijs verwaarloosd had. »Schoon — verklaarde men — diezelfde toelating naderhand *met het hoogste recht zal ingetrokken worden*, wanneer het tegenwoordig verbeterd Bestuur (het *revolutionaire*) zal gezorgd hebben, dat niemand buiten *opzetlijke* schuld, van die onmisbare kundigheden zal behoeven verstoken te wezen." 1) Welnu, G. T. de weldaad van het Lager Onderwijs is immers nu al volle 70 jaren van Staatswege verstrekt, en die haar voor zich of voor hunne kinderen hebben versmaad, zouden zich de uitsluiting om hunne eigen schuld en ongeschiktheid, in het algemeen belang moeten getroosten. Zoo wij al niet in de vorming onzer hoogste Staatsvergadering het verheven ideaal, door den jeugdigen STAR-NUMAN in reine geestdrift zoo treffelijk geschilderd kunnen bereiken of nabijkomen, wij behooren voor het minst zorg te dragen, dat niet door den invloed van eene ondoordachte of onzuivere Volksstem, onze Staten-Generaal en Provinciaal, of onze Gemeenteraden tot het peil afdalen van zekere in de oude Republiek, ontaarde en verbasterde Vroedschap. Aan de 36 Raden van eene magtige stad gaf men op het einde van het bestaan van dit Collegie na, dat men er in vond twaalf *allen*, die het hecht in handen hadden en het geheim der zaken kenden, twaalf *mallen* en even zooveel *niet met allen*. 2)

Ik laat de waarheid van het rijmpje in het midden. Kortheidshalve moet ik verder wat het *lezen* en

1) *De Republikein*. II. 15 (no. 54.)

2) *De Weegschaal* voor 1831, bl. 239.

schrijven betreft, tot het leerrijk parlementair debat in de Belgische Kamer over het voorstel van den Volksvertegenwoordiger AUG. ORTS in 1865 behandeld, [1]) de genen onder u verwijzen, die met zoovele andere kundige mannen, Nederlanders en vreemdelingen, de volslagen onwetenden van de stembus weren. De geheele Provinciale Raad van Brabant, die den geleerden ALTMEIJER onder zijne sieraden telt, had zich met hetzelfde inzigt tot de Kamer gewend, waar nogtans *liberalen* en *clericalen* zonder onderscheid in de minderheid bleven, en het dusgenaamd vrijzinnig Ministerie, voor zijne portefeuilles beducht, liever den steun der blindgeboren kiezers met hand en tand vasthield.

Ten slotte, twee aanmerkingen. Over onzen Volksgeest vóór en na 1848 en over de eischen van het oogenblik, vrij en ongedwongen mijne gedachten mededeelende, om de uwe en welligt die van anderen uit te lokken, heb ik mij tot het politisch gebied beperkt; een wijd veld van bespiegeling blijft overig voor hetgeen IJ. VAN HAMELSVELD den *zedelijken toestand der Nederlandsche Natie* zoude genoemd hebben. De huiselijke en maatschappelijke deugden of gebreken moest ik wel buiten mijn bestek laten. Ten andere, heb ik mij in het voorbijgaan, de onderstelling van eene herziening der Grondwet op enkele punten, laten ontvallen; het geschil b. v. over het *lezen* en *schrijven*

1) »A dater du jour où la présente loi sera obligatoire, *nul* ne pourra être inscrit pour la première fois sur les listes électorales, s'il ne sait lire et écrire.” — Z. ook het voorbeeld van het Koningrijk Italië, (sedert 1860) vermeld in de Belgische *Annales parlementaires* p. 1416.

der kiezers, werd door de bestrijders in België van het voorstel van den heer ORTS bemoeijelijkt door de bewering, dat eene herziening der Constitutie dan onvermijdelijk zou zijn; dat de tegenwoordige onwetenden van hun regt niet vervallen konden verklaard worden.

Wat *Nederland* betreft, al mogt pas in 1840 de Grondwet herzien zijn, niets belette de wakkere en verlichte mannen van 1844 een wijdstrekkend ontwerp bij de Kamer aanhangig te maken. Sedert 22 jaren zijn wij nu in het genot der herziene Staatsregeling, eene weldaad, die — wij zagen het hiervoren uit het programma der stoutste en vermetelste eischen, gansch niet algemeen, veelmin naar verdienste, wordt gewaardeerd. Wat wij dienaangaande dagelijks zien en hooren, springt, dunkt mij in de oogen, zijn geene op zich zelf staande feiten of voorbijgaande verschijnselen; zij hebben allengs en meer en meer het gezag van waarschuwende teekenen des tijds verkregen. — Tot den aard van eene Grondwet behoort hare duurzaamheid, niet het geloof aan hare onfeilbaarheid en algenoegzaamheid. Even heilloos als eene wispelturigheid zoude zijn, die zooals SICCAMA herinnerde, in de eerste 16 jaren na de Omwenteling van 1795 *zes* verschillende Constitutiën te voorschijn bragt, even noodlottig — de 24 Februarij 1848 leerde het te Parijs — kan niet enkel de Volkswaan, maar ook de waan van Regering en Kamers worden, die zelfbehagelijk insluimeren en in stede van den vijand manhaftig in de oogen te zien, de struisvogels-politiek van het *ignoreren* aankleven. Het is gevaarlijk, te lang aan eens dooven mans deur te laten kloppen. Met het *initiatief* in dagen, wel niet van »diepe rust en kalmte", maar desniettemin nog van vrede en ongestoorde orde,

kloek en vastberaden te nemen, kan de Regering zelf de grenslijn trekken en afbakenen, die hetgeen de Hemel verhoede, naderhand en als de stroom niet meer te stuiten ware, door de misnoegden van den vierden of anderen stand alligt zou worden overschreden. Het is een *thema* dat *nu* grondiger en minder eenzijdig kan worden behandeld, dan wanneer men door de gebeurtenissen verrast en bedwelmd, het hoofd zou verliezen. De wenk M. H. welken ik mij uit besef der dure verpligting die op ieder onzer rust, heb veroorloofd, komt niet uit de studeerkamer van den theorist. Ik heb bij de beoefening der politische Geschiedenis, ontelbare malen de waarheid erkend van den raad door een berucht, maar doorslepen Staatsman, den Bisschop van Autun, Prins DE TALLEYRAND aan de oudere Bourbons gegeven. De teekenen des tijds met al den nadruk van zijne rijpe en veelzijdige ervaring aanwijzende, verklaarde hij dat men in onze Eeuw den lieden niet zoo lang meer een rad voor de oogen kan draaijen. »Daar is iemand, zeide hij, met meer vernuft en verstand dan zelfs VOLTAIRE of BONAPARTE, dan alle Leden van een Uitvoerend Bewind, dan eenig gewezen, tegenwoordig of toekomstig Minister begaafd: het is het verstand der *geheele* wereld. Daartegen, tegen dien stroom des tijds, te willen worstelen, en in een strijd te volharden waarbij de geheele wereld belang meent te hebben, is een misslag, en in onze dagen zijn alle politische misslagen gevaarlijk." 1)

---

1) HENRY LYTTON BULWER *Historical Characters*, London 1870, p. 215, 219: „Un gouvernement s'expose quand il se refuse obstinément et trop longtemps à ce que le temps a proclamé nécessaire" enz.

De raad van dien sluwen en gewezen Minister, was toen eerlijk en wèlgemeend. Om het gewigt der zaak en van het oogenblik, dat mij toescheen niet verzuimd te mogen worden, dacht ik dien treffenden wenk niet voor mij zelven te mogen bewaren. Eindelijk M. H. indien wij zoo gelukkig waren, dat die wenk in hoogere sfeer beäming en behartiging vond en de grootsche taak van een ridderlijk en toch wèldoordacht initiatief, gelijk aan dat van WILLEM II, hoewel dan tot den kring van zeer enkele, duidelijk omschreven punten met vasten en onwrikbaren wil bepaald, dáár vanwaar het behoort uit te gaan, door de Regering zoude worden aanvaard, koester ik het vertrouwen, dat alle zonen van één en hetzelfde Vaderland, zich zonder verschil van Noord of Zuid, van nieuws broederlijk en eensgezind om den Troon scharende, in het versterken van de magt der Kroon, een onontbeerlijk bolwerk hunner eigen vrijheid en regten zouden leeren waarderen en het gezegde van den grooten Stadhouder-Koning van Engeland WILLEM III, met innige overtuiging bevestigen. Men verhaalt, dat de Vorst zich eens met Bisschop BURNET over den besten Regeringsvorm onderhoudende, had geantwoord: [1]) »Of de Monarch dan wel de Republiek de meest verkieslijke vorm zij, weet ik niet. (De keuze was lastig voor den Stadhouder hier, voor den Koning in Groot-Britannië). *Voor* en *tegen* beide, ging de fiere Bevrijder voort, kan veel bijge-

1) ALISON, *History of Europe.* Vol. VI. 383. (Ch. XXXVII) „I do not know whether a Monarchy or a Republic be the better form of Government; much may be said on either side; but I can tell you that which is the worst — a Monarchy which has not the power to put in effect the measures necessary for the good of the people.'

bragt worden; maar ik weet wèl, wat het allerslechtste is: het is een Koningschap aan hetwelk men de magt zou ontnemen, om de tot 's Lands welzijn vereischte maatregelen ten uitvoer te leggen." Toen nog in onze dagen in 1839, in het Huis der Lords, de Eerste Minister Lord MELBOURNE een zwaren storm der partijschap te verduren had, hield hij den aanvallers van zijn Bewind deze gedenkwaardige les van den onsterfelijken Monarch, als schild en ter bestraffing voor.

AANTEEKENINGEN EN BIJLAGEN.

Bl. 27. „De zeer onlangs in het Noorden uitgelokte Provinciale beweging — het *militair vraagstuk.*" — Het moet wel zeer zonderling voorkomen, den kreet van het verspillen van zooveel millioenen aan ons krijgswezen, juist dáár te hooren aanheffen, waar van het bestaan der Nederlandsche Republiek af, *het minst* tot onderhoud der algemeene Staatshuishouding opgebragt en betaald is. En toch gold anders in die dagen het beginsel, dat *Raders — Gelders* behoorden te zijn. Het is wèl bekend dat in iedere heffing ten behoeve der Unie, het aandeel van *Holland* dat der overige Gewesten zeer verre achter zich liet, en dat geheel in overeenstemming met het zoo even uitgedrukt beginsel van regt en Regeerkunde, de politische invloed van eene Provincie, die zelf het meest in de lasten was aangeslagen en nog bovendien voor de doorgaans achterstallige of zelfs onwillige Bondgenooten in voorschot was, onder de leiding der bekwaamste Staatslieden, den toon gaf. Het is daarom niet overbodig in een' tijd, waarin dat verleden wat al te zeer uit het oog wordt verloren, te herinneren, hoe nog telkens in het laatst der vorige eeuw, (verg. P. PAULUS, *Verklaring der Unie van Utrecht* I. 414, 421, Utrecht 1775) in den omslag van iedere *f* 100, over de verschillende Provincien, betaald werd als volgt:

Gelderland . . *f*	5 —	11 —	2
Holland . . . . „	57 —	14 —	8
Zeeland . . . . „	8 —	1 —	10
Utrecht . . . . „	5 —	15 —	5
Friesland . . . „	11 —	10 —	11
Stad en Lande. „	5 —	15 —	6
Drenthe. . . . „	0 —	19 —	10
	f 100 —	0 —	0

Zoo althans luidde de *quota* vóór de eind-regeling door Prins WILLEM V, onder den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL. Maar, hoe men niet zelden met de werkelijke betaling van het matig aandeel *buiten Holland* in gebreke bleef, leeren de klagten van SIMON VAN SLINGELANDT bijna op iedere bladzijde der *Staatkundige Geschriften*, en kan nog uit deze onuitgegeven Vertoogen blijken.

Missive van H. Ho. Mo. Aen alle de Provincien, uytgesondert Hollandt.

Secreet.

Edele Mogende Heeren,

Wy hebben UEd. Mo. ende d'andere Provincien nu seer dickwils ende menichmaels versocht ende gerecommandeert, dat deselve souden willen furneren in baren gelde hare quota in het millioen guldens tot de Legerlasten voor desen lopenden jare 1675, bij petitie van den Raedt van State versocht; doch Edele Mogende Heeren, wy moeten alhier tot ons leetwesen ende bedroeffenisse seggen, dat daerop soodanige effecten niet en syn gevolcht, als wy wel hadden verwacht, in allen schyn off UEd. Mo. in haren ouden loffelycken yver waren verflauwt, ende haer de bevorderinge van 't *gemeene beste* van ons Vaderlandt, ende de bescherminge van de goede ingesetenen van dien, niet meer aen en trocken ofte ter herten lieten gaen. Onder-

tusschen werden wy van goeder handt bericht, datt 'er groote schaersheyt van gelt in 't Leger is, ende dat daer door veroorsaekt wert, dat de dagelycksche voorvallende lasten, als van den Train ende andersints niet en konnen werden betaelt ende voldaen; dat oock naer het sich laet aensien, de Legers van den Staet ende van de Hooge Geallieerden, met die van den vyant wellicht eerstdaechs in actie ende gevecht souden mogen geraecken; sulcx dat wy al wederomme nodich hebben geoordeelt, inhaererende de redenen ende motiven in onse voorgaende brieven gededuceert, UEd. Mo. mits desen nochmaels op t' allerhoochste te *versoecken*, *te bidden* ende op 't ernstichste te recommanderen, dat derselver goede geliefte sy, alsnoch in den haren soodanige ordre te stellen ende de gerequireerde voorsieninge te doen, ten eynde UEd. Mo. geheele quota in 't voorsz. millioen guldens, ten spoedichsten in baren gelde, ten comptoire van den Ontfanger-Generael Mr. CORNELIS DE JONGE Heer van Ellemeet, alhier in den Hage mach werden gefurneert ende effective opgebracht, om vervolgens in aller yle naer 't Leger gesonden te werden, tot betalinge ende verval van de voorsz. nootsaeckelyckheden; sonder hetwelcke wy niet en sien, hoe de saecken aldaer buyten verder confusie sullen konnen werden gehouden; ende willen daeromme van UEd. Mo. gewoonlycke wysheyt alsnoch vertrouwen ende verwachten dat deselve *eyntelyck eenmaels sullen opwaecken* ende haer desen aengaende als getrouwe Bondtgenoten *evertueren*. Maer by onverhoopte ontstentenisse van dien, protesteren wy van nu af aen ontschuldich te willen syn en blyven aen de onheylen die de Legers van den Staet ende van de Hooge Geallieerden ende bygevolge ons algemeene lieve Vaderlant, insonderheyt in cas van een treffen, sullen overkomen ende op den hals vallen; als hebbende noyt aen ons gemancqueert UEd. Mo. ende d' andere Bontgenoten in tijts ende genoechsaem van dach tot dach tot haer debvoir te vermanen ende op het krachtigste te bidden. *Ende sullen die geene de schande*

en blame, soo binnen als buyten 's Landts op haer moeten laden, die daertoe door soo onverantwoordelycke wanbetalinge oorsaecke hebben gegeven. Waermede eyndigende ende vastelyck verhopende dat UEd. Mo. de saecken tot die extremiteyten niet en sullen laten vervallen, maer door prompt ende reëel furnissement van penningen helpen voorcomen, bidden Godt Almachtich Edele Mogende Heeren enz. In den Hage den 17 Juny 1675.

Hr. Ontf. Genl. ELLEMEET.

Staet van betalinge gedaen aen de heer Ontfanger-Generael JACOB VAN VOLBERGEN zalr. bij contra-ordonnantien in de IX. C. m. L. geconsenteert tot *Legerlasten* voor den Jaere 1674. Ende eerst

heeft Hollandt betaelt in minderinge van derselver quote in de IX. C. m. L. voornt. de somme van	*f* 160428, 11, 6.
Zeelandt heeft betaelt in minderinge van derselver Heeren Staten van Zeelants quote in de IX. C. m. L. voornt. de somme van	*f* 20000, 0, 0.
De andere Provintien hebben tijde d'administratie van den Ontfr.-Generael VOLBERGEN in de gemelte IX. C. m. L., *noch bij assignatie, off penningen ten Comptoire ietwes gefurneert*	Memorie.

Aen de Heeren Raden van State.

Edele Mogende Heeren, besondere goede Vrunden,

Werdende geinformeert by den Heer VAN DIJCKVELT [1]), dat van de Legerpenningen onder denselven berustende

1) EVERARD VAN WEEDE.

seer weynich meer overich is, ende dat sich daerdoor in groote verlegentheyt is bevindende, doordien uyt hetghene hem resteert, niet langer konnen vervallen werden dagelycksche betalingen, dewelcke geen uytstel konnen lyden; Hebben wy niet konnen naerlaten UEd. Mo. gants ernstelyck te versoecken, die voorsieninge te doen, dat hem sonder uytstel meerder somme van penningen moge toekomen, ende te willen considereren, dat bij langer uytstel van hetselve, den dienst van den Lande *notabele prejuditie*, voornamentlyck in de jegenwoordige gelegentheyt, soude konnen werden toegebracht; daeromme dan UEd. Mo. 't gene voorsz. is, ten hoochten gerecommandeert latende, Edele Mogende Heeren, besondere goede Vrunden, bevelen in de H. protectie Godes. In 't Leger tot Liusau den 28 September 1675. Onderstont UEd. Mo. dienstwillige Vrient. Was getekent:

G. H. Prince D'ORANGE.

(H S. fol. *Resolutien enz. raeckende de Legerlasten over de jaeren* 1675 *tot* 1676 *beyde incl.* Utrechtsche Acad. Bibliotheek *Historia Gentium* fol. n°. 641).

Bl. 49. *Voorstel* ORTS *in de Kamer der Belgische Volksvertegenwoordigers. — Hoe het lezen en schrijven te constateren?*

Amendement van den Volksvertegenwoordiger FUNCK.

„Chaque année, lors de la formation des listes électorales, les citoyens qui voudront se faire inscrire sur ces listes et qui remplissent les autres conditions exigées par la loi se présenteront devant l'autorité communale de leur domicile et y rempliront une formule imprimée portant ces mots:

Nom,

Prénoms.

Age (en toutes lettres).
Profession.
Domicile [1])."

Amendement der H.H. NOTHOMB, SCHOLLAERT, DEBAETS, DE MUELENAERE, ROYER DE BEHR, DE LAET, DE CONINCK en REYNAERT.

„L'électeur dont la capacité sera contestée, pourra être appelé à *subir une épreuve* devant le juge de paix de son canton, assisté de l'inspecteur de l'enseignement primaire et d'un membre choisi par eux parmi les colléges des bourgmestre et échevins du canton.

En cas de dissentiment, ce membre sera désigné par la voie du sort.

1°. Appel de la décision pourra être interjeté devant la députation permanente de la province [2]) qui, outre les présentes dispositions, observera les délais et les formes ordinaires.

2°. Si l'électeur l'exige, l'épreuve sera publique.

3°. Le titre II de la Constitution imprimé dans les différentes langues usitées en Belgique, en gros caractères et d'après un texte uniforme, pourra seul être employé pour l'épreuve de la lecture. Pour justifier de l'écriture il suffira que l'électeur puisse apposer sa signature ou qu'il produise un acte authentique où il a comparu et signé.

4°. L'action en contestation de capacité appartiendra à tout citoyen jouissant de ses droits civils et politiques, ainsi qu'au commissaire de l'arrondissement [3]).

5°. Les exploits et généralement tous les actes de procédure seront dispensés du droit de timbre et de greffe; ils

1) Annales parlementaires, Chambre des Représentants 18 Juillet 1865. (p. 1452).

2) Gedeputeerde Staten.

3) Gelijk aan onze vroegere Districts-Commissarissen.

seront enregistrés gratis et le salaire des huissie. , fixé comme en matière électorale.

6°. L'électeur pourra, dans tous les cas, réclamer des témoins en matière civile.

Les frais seront à la charge de l'État. Toutefois r les cas où ils paraîtront frustratoires, ils pourront e mis à la charge du réclamant.

7°. L'électeur qui refusera de comparaître à l'épreuve ra rayé de la liste.

8°. L'épreuve reconnue favorable à l'électeur rendra on inscription définitive.

Les décisions défavorables n'auront d'effet que jusqu . la révision la plus prochaine de la liste."

Dit amendement werd door 27 Leden der Kamer g ed-gekeurd. De Minister van Buitenlandsche Zaken ROGIER had zich van de stemming onthouden, daar hij de zaak zelve wel in beginsel beäamde („il proclame un principe que je trouve excellent en lui-même"), maar het voorgeslagen middel van uitvoering moest verwerpen. Waarom — zeide de Staatsman niet.

* Voor 't overige wordt reeds in België, uit kracht der Wet van 7 Februarij 1859 (Loi organique *des Conseils de prud'hommes*), bij de zamenstelling der Raden van vredemakers tusschen werklieden en fabriekanten, *in den kiezer* vereischt, nevens andere voorwaarden, bepaaldelijk ook het lezen en schrijven; (5°. „savoir lire et écrire"). DELEBECQUE — DE BRANDNER, *Bulletin usuel des Lois et Arrêtés concernant l'Administration générale* p. 738) — hetgeen in de praktijk niet het minste bezwaar had opgeleverd. Z. de Rede van den heer ORTS, Annales parlementaires p. 1331, Zitting van 4 Julij 1865.

